

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము. ౧౬. { ప్రభువనామసంవత్సరము } సం. ౨౧.
{ జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు. }

విల్లుమట్టి పినపీరబద్రకవి—శృంగారశాకుంతలము.

— శ్రీమత్ అచ్యుతరావుగారు, ఎం. ఏ., ఎల్.టి. —

— విజయనగరరాజ్య క్షీణదశ —

సారాయణకవియేలిక యగుపూసపాటి బసవరాజునుగుఱించి న్నాయు నపుడు విజయనగరరాజ్య మెట్లు సంగమవంశపు కడగొట్టురాజుల యసమర్థత చేత క్షీణదశకు వచ్చినదో తెలియఁజేసితిని. ఆకట్టకడవటిరా జగువిఘ్నాపాక్షరాయలు స్త్రీలోలుడై, మద్యపానవివరణై రాజకార్యములను దన మంత్రిసేనానుల కొప్పగించి స్వైరవిహారుడై యుండెను. ఇట్టియరాజకస్థితిఁ జూచి ప్రాతశస్త్రపు లైనగజపతులును గ్రౌతశస్త్రపు లైనబహుమితురుష్కులు ను దూర్చుననుండియు, నుత్తరదిశనుండియు రాజ్యమును ముట్టడించిరి. సా మంతరాజు లందఱు రాజ్యమునకుఁ గలుగఁజోయెడి విప్లవమునకు భీతిల్లుచు రాజ్యమందలి మహాసేనాని యగు సాళువనరసింహరాయలకు సహాయపడిరి.

— సాళువనరసింహరాయలు —

అదివఱకే పరరాజభీకరుడై యున్న నరసింహరాయ లితరసామంతు లసాయముం బొంది శస్త్రపులను బాఱఁదోలెను. బోనగిరి, చెంచి, ఉడయగిరి, పెనుగొండ మున్న గుమర్గములనుండి పగతుఱి వేఁబడి విజయనగరరాజ్యము శిథిలము కాకుండఁ గాపాడెను. సంగమవంశము నిస్సంతతి యగుటచేతనో, లేక రాజ్యరక్షణకర్త యని సామంత ప్రభువులందఱేకగ్రీవముగా వీనిని విశ్వ సింహుటచేతనో, యీమహాసీయుఁడు క్రీ.శ. 1487 విజయనగరరాజ్యసింహాస న మెక్కి సాళువవంశమునకుఁ బ్రథమపురుషుఁ డయ్యెను.

— సాళువవంశము —

సాళువవంశము చంద్రవంశము. ప్రథమమున గుండరాజు ; అతనితో డుకు లాగ్గురిలో సాళువ మంగరాజు గొప్పపేరు ప్రతిష్ఠలు బొంది దక్షిణను రితాను నెదిరించి సంపరాయనికి రాజ్యము నిల్పియు, శ్రీరంగనాయకులకు

నలువది వేలమాడ లుమ్మడి యొసంగియు, మధురాసుర తాను నోడించి సాధువ
బిరుదమునొందియు, నిట్టి మహావరాక్రమాటోపములగు కార్యములు సేసి విజ
యనగర రాజ్యచరిత్రలో వాసిగాంచెను. మంగరాజునకు నాదగరు శొడుకులు.
అందులో గౌతరాజునకుఁ బుట్టిన నలుగురుపుత్రులలో నగ్రజుఁ డగు గుండ్రాజు
నకుఁ దిమ్మరా జనియు, నరసింహరా జనియు నిద్దఱు కుమారులు. ఈనరసిం
హరాయలే కులక్రమాగత మైనసేనానియై విజయనగర రాజ్యమును గాపాడి
తుట్టతుదకు సింహాసనము గూడ నెక్కెను.

ఈతనికాలముననే పిల్లలమట్టి పినవీరభద్రుఁ డనెడి యొకగొప్పయౌధ
కవిశ్వరుఁ డుండెను. అతఁడు తా న్రాసిన గ్రంథములలో “శైమివిభారతము”
సీసార్వభౌమున కంకిత మొనర్చెను.

కవివంశము :—పిల్లలమట్టి యనుగ్రామము గుంటూరుజిల్లాలో, తెనా
లితాలూకాలో నున్నది. ఇప్పు డీకాలమునం దున్న పిల్లలమట్టివారి కుటుంబ
ము లన్నియు పెలనాటికాళలోఁ జేరినవి. పినవీరభద్రుని నియోగి యని
ను. రా. రా. శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు మున్నగువారు న్రా
సియున్నారు. ఇప్పటికాలపు నియోగివైదికభేదములబట్టి యానిర్ణయముఁ జే
యుచుండుట చరిత్రముల యథార్థతకు విరుద్ధ మని నాకుఁ దోచుచున్నది.
సుమారు రెండుమూడుశతాబ్దములక్రిందటివఱ కిట్టిభేదము లే దనియు, న్రా
యశః యింత ప్రబలముగా నైనను లేదనియు, చరిత్రవిమర్శకుల యభిప్రాయ
మని నొక్కి చెప్పవచ్చును. ఒకటేకుటుంబమునందుఁ గొందఱు వైదికసాంప్ర
దాయమున నుండుటయుఁ గొందఱు లౌకికవృత్తులలో మెలంగుటయుఁ దట
స్థించుచుండెను. బహుశః యిప్పటికాలమువలె గాక సంబంధబాంధవ్యములు
గూడ నుండి యుండవచ్చును. కనుక యానాటికవులు నియోగులే గాని వై
దికులు కా రని చెప్పట నప్పటికి లేనిభేదము వారోపించుట యని యుచిత
జ్ఞలయభిప్రాయము.

పినవీరభద్రునివంశము పండితవంశము. కవివ్రాతలబట్టి చూచిన ద
వకుఁ బూర్వమే తనవంశము ప్రసిద్ధిచొంది యుండె నని తోచుచున్నది.

క. తాతయుఁ డండ్రియు నగ్ర, భ్రాతయు నుం దాను భవనభాసురకృతిని
ర్మాతలు పిల్లలమట్టివి, భ్యాతునిఁ బినవీరు బోలఁ గలరే నుకవులే.

సీ. అమృతాంశుమండలంబాలవాలముగాగ మొలచెనొక్కటిజగన్తోహనముగఁ
జగించె విలయసింధుగల్గెత్తై తవడింభశయనీయవరపలాలములతోడఁ
చిత్తదేవతలకు సంచితసత్తలయై చెట్టుగట్టెను గయాక్షేత్రసీమా
నిలువనీడయ్యె నిందీవరప్రియకళాకోటిరునకు భోగికుండలునకు
మట్టిమాత్రంబె పిల్లలమట్టి పేరు, పేరువలెఁగాదు శారదావీరకంబు
హరిలోపలఁ బినవీరువాక్యసరణి, సరసులకు నెన్నఁ గర్గరసాయనంబు.
(జైమినిభారతము.)

వీరిది కాశ్యపసగోత్రము. తండ్రిపేరు గాదయ్య ; తల్లిపేరు నాగమాంబ.
పినవీరున కన్నగా రొక యుడెను. ఇవి యింతవఱకు, పినవీరభద్రుని గ్రంథముల
నుండి తెలిసినవిషయములు.

ఈవంశస్థుడ నని చెప్పికొన్న మఱియొకకవి పెనుమళ్ళ సోమనామా
త్యుడు తాను న్నాసిన 'సీమంతినీపరిణయ' మందు పినవీరభద్రునిగుఱించియుఁ
డద్యంశమునుగుఱించియుఁ జాల విలునయైన యంశములను ప్రాసీయున్నాడు.
తన్నూలముగా సీమహాకవినిగుఱించి యెక్కుడు సంగతులను చెలిసికొనఁగ.
లుగుచున్నాము.

గాదయ్యనాగమాంబలకుఁ జాలకాలము సంతానము లేకపోవుటచే
దక్షిణమున నున్నయొకతైలగుహలోఁ దపస్సు చేయుచున్న భారతీశ్వరునినె
డు యతివరు నుపాసించి యాతనివలన మంత్రోపదేశము నొంది యిద్దఱుకవల
పుష్టులఁ గనిరి. వారిలోఁ బెద్దవాడు పెదవీరభద్రుడు, చిన్నవాడు పినవీర
భద్రుడు. పినవీరభద్రుడు చుట్టుకలోనె యొకజడ ధరియించెనట ! కాలక్ర
మమున వీరిద్దఱు పెద్దవారైరి. పెదవీరభద్రుడు రాజ్యకార్యదక్షుడై కన్దా
టకరాజులకొలుపునకుఁ బోయి డెబ్బదివేలసామంతులకు నధికారియై మంత్రి
పరేఁబ్యులచే నుతికొంది గొప్పయశస్సు గాంచెను.

రెండవవాఁ డగు పినవీరభద్రుడు వీరేశ్వరునియవతారమే యనఁడగి
నట్లు సకలశాస్త్రంబుల నభ్యసించి కాళిదాసాదిమహాకవులవలె గావ్యరచనఁ
జేయఁగల సమర్థుడయ్యె.

పినవీరభద్రున కిద్దఱుపుత్రులు గలిగిరి. (1) వీరన్న (2) మల్లేశ్వరుడు.
మల్లేశ్వరుడు కటకపురిరాజుల, అనగా గజపతుల యాస్థానమున నుద్వోగి
యై తనకార్యదక్షతాఘనము జూపించి యారాజుచే పెనుమళ్ళగామమున
బహుమానముగా నొంది యాగామమున నివాస మేర్పఱుచుకొనెను. అకా
రణమునఁ బిల్లలమట్టి యనునెంటిపేరు వోయి పెనుమళ్ళ యని యింటిపేరు
వచ్చినది. మల్లేశ్వరున కిద్దఱుకొడుకులు—వీరన్న, సోమేశ్వరుడు. వారిలో
వీరన్నకు సర్వన్న యను సుతుఁడును, అనన్యన్నకు పెద్దాంబయందు నలుగురు

కుమార్తెను గలిగిరి. i పెదబసవయ్య, ii చినబసవయ్య, iii ఉమ్మమ్మ, iv తిమ్మమ్మ. ఈనలుగురిలో సోమనామాత్యునకు* భావమ్మయందు సరసన్న గలిగెను. ఆసరసన్న వెంకాంబను వివాహమాడెను.

పైఁ జెప్పిన సోమనామాత్యుడు మాధవవర్మసంతతివాఁడైన పూసపాటి తమ్మిరాజునొద్ద మంత్రియై యొక నవ్యకావ్యము రచియింపఁ గొతుకంటు గలిగి శ్రీశైలనివాస భ్రమరాంబాసమేత మల్లేశ్వరకృపాపాత్రుడై, నీమంతినీ కల్యాణమును రచియించి తత్సామివారి కంకితము చేసెను.†

సోమనామాత్యుడు చెప్పినయీగాథ యంతయుఁ జిత్తముగానే యున్నది గాని యొక గొప్పసంశయము గలుగుచున్నది. ఈకవి పినవీరభద్రుని పుత్ర సౌత్రసంతతిలోనివాఁడైనయెడల పినవీరభద్రునిగోత్రము కాశ్యపసగోత్రమును, ఈకవిగోత్రము భారద్వాజసగోత్రము నగుట యెట్లు లెటఁగించును? కావున నీమంతావధిలో నెక్కడనో గొంచెము పొరపాటుండవచ్చును. మొత్తముమీఁద సోమనామాత్యుని సత్యోక్తిని గాని, అతనివంశగౌరవమును గాని సందేహింపనక్కఱలేదు. మనపుణ్యవశమున పినవీరసంతతి క్రమమును జెప్పి వీనులవిం దొనరించినందున కితనికులగౌరవాభిలషితమున నొకిండుకగ్రించు లున్నను సరకుగొనక మగవంశతిలోనివాఁడు కాకపోయినను ఆఁడు సంతతిలో నైనను జేరి యుండు ననియే తలంచెదను. సోమనామాత్యునివలనఁ దెలిసిన ముఖ్యవిషయ మేదన :—పెదవీరభద్రుడు కర్ణాటరాజ్యములోఁ గొప్పయుద్యోగము చేసెననునది. ఈయువపత్ని నాథారణముగాఁ జేసికొని పినవీరభద్రునిజీవితవిషయములోఁ గొన్నిటికి హేతువులను మనమూహింపవచ్చును.

— పినవీరభద్రుని కృతులు —

శ్రీ భారతీర్యయతీర్థులవారి కృపాపాత్రుడై విద్యాసంస్కారముం బొంది కవితావైభవమునఁ జెన్నొంది యామహానీయుని గురుచరణారవిందముల నిట్లని పూజించెను.

కా. అర్థి న్యామకమానసాబ్జమున నధ్యాసీనుఁ గావించి సంస్థానితఁ న్యతినార్వభౌముఁ బరమబ్రహ్మనుసంధాత నా నాగాలంకృతబంధురశ్రు తిరహస్యజ్ఞాత శ్రీభారతీ తీర్థశ్రీచరణంబు నుల్లసితము కిప్తే యనీవల్లభుకా.

* సోమనామాత్యునకు సమటకు మాటు ఉమ్మనామాత్యునకు నని యుండవలెను.

† ఈగ్రంథమునకు పూసపాటి అచ్యుతరామరాజుగారి యాశ్చర్యమైన కావ్యహితీకూరన్నచే భద్రప్రతి. వ్రాయఁబడినది. ఇంకను ముద్రించఁబడలేదు. (ఈగ్రంథము చిత్రాడపురవాస్తవ్యులగు కీ. శే. వెలికాని లచ్చారావుగారు ఆయుధ్రితాంధ్రగ్రంథసర్వస్వమున ద్వితీయగ్రంథముగ ముద్రించియున్నారు. ప|| అ||)

శృంగారశాకుంతలమందలి యాశ్వాసాంతగద్యమున “ఇది శ్రీభారతీ తీర్థ గురుశ్రీచరణకరుణాలబ్ధ సిద్ధసారస్వతపవిత్ర.....” యని యున్నది. ఈ భారతీతీర్థులవా రెవరో మనకు స్పష్టముగాఁ దెలియదు.

పినవీరభ ద్రక్షవి రచించిన గ్రంథము శ్రీకృష్ణముగా నున్నవి గాని, వానిలో మన కిప్పటికి లభించినవి రెండుమాత్రమే.

సీ. రచించినాఁడవు రమణీయవాగ్రీతి *సవరసదర్పణం బభినవముగఁ బలికినాఁడవు తేటపడఁజేసి నారదీయము సత్కవిశ్రేణి యాదరింపఁ జెప్పినాఁడవు శేముపీవిశేషంబున మాఘమాహాత్యైంబు మంజుషణీతిఁ గావించినాఁడవు ఘనబుద్ధి మానసోల్లాససారము సముల్లసితశయ్య భారతీతీర్థయతిసార్వభౌమగురుకృ, పాతిశయలబ్ధకవితావిభూతి గలిగి గౌరవముగాంచినాఁడవు కవులచేత, విభులచాటూక్తి నిర్ణీద్ర వీరభ ద్ర.

ఈపద్యమును, దనశృంగారశాకుంతలమునఁ గవియె చెప్పకొనెను. దీనియందుఁ బేర్కొనిన నాలుగుగ్రంథములును నామమాత్రావశిష్టము లై నవి. ఈమహాకవికృతులలో మన కిప్పటికి లభించినవి (1) శృంగారశాకుంతలము, (2) జైమినిభారతమును—బహుశః యీరెండే ప్రాథగ్రంథము లగుట చేత విస్మృతిలోకమున సుఖనిద్రఁ జెందక యీనాలు గైదుమందలసంవత్సరములనుండియుఁ బాఠకమహాశయలహృదయసీమలయందు గౌరవస్థానము నలంకరించియున్నవి.

— శృంగారశాకుంతలము —

భారతమందలి శకుంతలాదుష్యంతులకథను ‘శృంగారశాకుంతల’ మనఁ జూపే రిడి ప్రబంధరూపముగా విరచించెను.

గీ. కథప్రసిద్ధము మిగులశృంగారవతియుఁ, బరిగణింపఁగ శ్రీమహాభారతమునఁ గథితమైనశకుంతలాభ్యాసభంగి, నది ప్రబంధముఁజేయు ప్రఖ్యాతినొంద.

* అతారదర్పణ మని సోమనామాత్యుడు చెప్పెను. అదియే సరి యైనపాఠ మని తోచుచున్నది.

† ఇవిగాక ‘పురుషార్థసుధానిధి’ యనుగ్రంథము కూడ రచించెనట. అదియును లభ్యముగలేదు. విద్యారణ్యులు పురుషార్థసుధానిధి యనుగ్రంథము రచించిరి. దాని కిది తెనుఁగై యుండు శేషం. తైత్తిరీయభాష్యసారమునకు మానసోల్లాస మనుపేరు గలదు. దాని శారవే యితనికృతియై యుండవచ్చును.

గీ. భారతప్రోక్షకథ మూలకారణముగఁ, గాళిదాసునినాటక క్రమముకొంత
తావకోక్షికి నభినవశ్రీ వహింపఁ, గూర్మికృతిసేయు నాకు శాకుంతలంబు.

అని కృతినొందిన చిల్లర వెన్నయామాత్యుఁడు కవిత్వో జెప్పెను.

సంస్కృతనాటకములను బ్రబంధములుగా భాషాంతరీకరణము సేయుట.

భారతమండలికథను, కాళిదాసునిసూప్రసిద్ధనాటక క్రమమును బాటించి యాంధ్రప్రబంధముగా నితఁడు రచించెను. ఈసందర్భమున నొకజటిలప్ర, శ్లకుఁ బ్రత్యుత్తర మాలోచింతము. సంస్కృతనాటకరాజములను మనపూర్వకపు లాంధ్రప్రబంధములుగా ననువదించిరి గాని, యాంధ్రనాటకములుగాఁ బరివర్తింపలేదు. విద్ధసాలభంజిక యనుసంస్కృతనాటకమును. మంచనకవి, 'కేయూర బాహుచరిత్ర' యను పేరఁ బ్రబంధముగా మార్చెను. పినవీరభద్రునికి సమకాలికు లగు (జుటకపులు) నంది సింగన్న, ఘంట మల్లయ్య యను వారు కృష్ణమిశ్రుని ప్రసిద్ధనాటక మగు 'ప్రబోధచంద్రోదయము' నాంధ్రప్రబంధముగా ననువదించిరి. రావిపాటి త్రిపురారాతకుని 'ప్రేమాభిరామమును' శ్రీనాథుఁడు క్రీడాభిరామ మనుప్రబంధముగాఁ జేసెను. మురారికవి రచించిన యనర్థరాఘవమును బిజ్జల తిమ్మకవి ఆంధ్రప్రబంధముగా రచించెను. ఇట్టింకను మఱికొన్ని దృష్టాంతములను గనుపఱుపవచ్చును. ఆంధ్రకవులు సంస్కృతనాటకములను జదివెయు నాటకనిర్మాణముల గ్రహించెయు నాటకములుగా న్రాయక ప్రబంధములుగా వ్రాముటకుఁ గారణమేమి ?

ఈవిషయమునుగుఱించి యిదివఱలో నే వ్రాసిన "ఆంధ్రనాటకములు, రంగస్థలములు" అను గ్రంథమునందుఁ గొంతవఱకుఁ జర్పించితిని. ఆభాగము విచ్చట సందర్శనుసారముగ జతపఱిచెదను.

సంస్కృతనాటకములు సుమారు రెండువేలసంవత్సరము లయి మన దేశమం దుండియు, విశేషతః ఆంధ్రదేశమున, పదిపదవైనాడువందలసంవత్సరములనుండి చదువఁబడుచుండియు నాంధ్రభాషలో మాత్రము గతతత్వాబ్దివఱకు నిజమయిన నాటక మొక్కటియుఁ గానరాకుండుట యుద్దఱకు నచ్చెరువు గలిగించుచుండిన విషయమే. సంస్కృతనాటకములను బండితులు చదివి సంతోషించిరే గాని యనుకరణమైనఁ గావింపరైరి. దీనిని గుఱించి పలువురు పలువితములయిన యభిప్రాయములను దెప్పిరి గాని ముఖ్యముగా నాదృష్టికిఁ దోచినకారణ మేమన, మనవాఙ్మయములో సంస్కృతమునందుఁగాని మఱి

యే నైందవభాషయందుఁ గాని పాడనూపని ప్రబంధస్వరూప ముత్పత్తియగుటయే యని చెప్పఁదగియున్నది. మన ప్రబంధములు సంస్కృతనాటకములకును, సంస్కృతకావ్యములకును మధ్యవర్తులు. వీనియందు నాటకముల యొక్కయుఁ గావ్యములయొక్కయు లక్షణములు సామాన్యముగ నుడుటచే వేఱుగా నాటకములు న్నాయనవసరము లేకపోయినది. ఇటీవల నాంగ్లేయవాఙ్మయమునందలి యనుభవము గలిగిన కొలఁది నాభాషయందున్న పవలలను నాటకములను మనవారు చదివి యామూర్తులను బట్టి ప్రతిమూర్తులను సృష్టించుకొనిరి.

ఇతరద్రావిడవాఙ్మయములు, అనగా, అఱవమునను, గన్నడమునను బ్రీక్షించినను, జైనజెప్పిన సిద్ధాంతము స్థిరమే నైయున్నది. ద్రావిడకర్ణాటకభాషలకంటె మనభాషయం దెక్కుడు సౌకర్య మొకటి కలదు. అదేదన:— ఆభాషలయందు వలెగాక మన ప్రబంధములు గీర్వాణనాటకములవలె, నలుదాతాశ్వాసములతోఁ బూర్తిఁ జెంది కథ యంతయు నాటకసర్వయపరిమాణములను మించక యుండును. ద్రావిడ కర్ణాటకములలో నట్లుగాక కొన్ని ప్రబంధము లిరువది, ముప్పది యాశ్వాసములవఱకు విస్తరించి, సంస్కృతకావ్యములఁ బోలియుండును. అనగా నాంధ్రప్రబంధములు సంస్కృతనాటకములవలెను, ద్రావిడ కర్ణాటక ప్రబంధములు సంస్కృతకావ్యములవలెను నిర్మాణక్రమమును సూచించుచున్నవి. కావున విద్యాభ్యాసం లగువారికి నాటకములకు బదులుగాఁ బ్రబంధములు చేకూర్చబడినవి.*

— శృంగారశాకుంతలము —

ఈ పేరునకుఁ గారణము :—కాళిదాసుని శాకుంతలము నాధారముగాఁ గాని పినవీరభద్రుఁడు శృంగారశాకుంతల మను గ్రంథమును వ్రాసెను. ఈ గ్రంథమునకు శృంగారశాకుంతల మనునామ మిడుటకు బహుశః శ్రీనాథుఁడు తాను రచించిన నైషధ ప్రబంధమునకు శృంగార నైషధ మనిపే రిచ్చియుండుటయే

* పామరజనులకు 'చిత్తి నాటకములు' 'భాగవతములు' రచియింపబడినవి. ఈ గ్రంథములు నైకము గొప్పకవులచేతనే వ్రాయఁబడినవి గాని హిమవర్షజను విడిదికెట్లఁబడలేదు. విమలమధాత్రుఁ డయినను ప్రాచీనకాలమందలి భాగవతము లాడుటయే వృత్తిగాఁగల కూరిత్రాఁడి, గడ్డిత్రాఁడి మొదలగు గ్రామములనుండి యాగ్రంథములను సంపాదించి యాంధ్రనాటకవాఙ్మయచరిత్రమును సమీకర్షింపితిో విపులముగా వ్రాసిన నెంతయో దేశసేవ యొనరింపఁగలఁడు.

యని చెప్పవచ్చును. శ్రీనాథుని వెనుమొల వచ్చినకవులలో ముఖ్యముగా పినవీరభద్రుఁ డామెటికవి వనేకవిధములుగా వనునరించెను. పాండిత్యమునను, కవిత్వకైలిని, శృంగారరసవర్ణనములను, సీసపద్యముల గరువంపుపొరుపుల నీ కవి శ్రీనాథుని జాలవఱకు వనునరించియున్నాఁడు. శృంగారరసవర్ణనమువిషయములో బహుశః శ్రీనాథునకుఁ దాను సమాన మయినయుద్ది యని భావించుకొని యుండె నని యాహించుట పొరపాటుకాదు.

కృతిపత్తి ప్రశంస :—నెల్లూరుజిల్లాలో, కందుకూరుతాలూకాలో నుండు చిట్టగుంటకు సమీపమున నున్న సోమరాజుపల్లెకు కరణమైన చిల్లర వెన్నయామాత్యున కీ గ్రంథము కృతి నొసంగఁబడినది. వెన్నయామాత్యుఁడు కవితో నిట్లు ప్రసంగించెనట.

గీ. కలదు చాలంగఁజ్రేమ నీవలననాకు, వేడ్కనడిగెడఁగవులెల్ల వేడ్కపడఁగ
షట్పహస్రకులోద్భవనచివులందు, సుకృతిగాఁజేయు నాకొకసుకృతిఁ జేసి.

కావున వెన్నయామాత్యుఁ డార్జ్వల నియోగి యని స్పష్టము. అతఁడు పాండిత్యగోత్రుఁడు. నాగయామాత్యునకును పోతమాంబకును జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. ఉన్నతరాజకీయోద్యోగము గాని మఱి యేవిధమయిన ప్రతిష్ఠావహమగుపదవి గాని గలిగియుండినట్లు గాన్పించలేదు. బహుశః గొప్పభాస్వరియై ధర్మకార్యానుష్ఠానపరుఁడై సప్తసంతానములఁ గావించి తనజీవితముఁ బుణ్యవంతముఁ జేయుతలంపు గలిగి యుండనగును. ఈశ్వరభక్తుఁడును, నిత్యసోమవార వ్రతదీక్షాకలితుఁడు నై బ్రాహ్మణసమారాధనలుచేయుచుండెను. ఇట్టి శుద్ధచరిత్రున కీ గ్రంథము కృతి సమర్పణ చేయఁబడినది. బహుశః యీకృతి సమర్పణకాలమున కింకను పినవీరభద్రునకుఁ గర్ణాటసంస్థానములోఁ బ్రవేశము గలిగి యుండలేదు. అతనియన్న పెద్దయుద్యోగము చేసినతఱువారనితఁడుగూడ యారాజాస్థానములోఁ గవిశ్వరప్రభాకరి నొందఁగలిగెను. అసమయమింకను వచ్చియుండలేదు.

ఈశకుంతల ప్రబంధకృతినమర్పణములో నొకచిన్న వింతసంగతి కానఁబడుచున్నది. అది చూడ బహువిచిత్రముగానున్నది కావునఁ గొంతవిపులముగా వ్రాసెదను.

ఈ గ్రంథమందలి యాంధ్రకవిస్తుతిలో నన్నయభట్టును, తిక్కన సోమయాజిని మాత్రమే యీకవి పేర్కొనెను. (నశేషము.)

నవ్య కవిత.

—♦ అత్తిలి సూర్యనారాయణగారు ♦—

ఈలోకములో మానవునకు దీప్తమమఖిమును, బ్రధానతమాభియోగమును గల్గునప్పు డేకార్య మొనర్చినందున నిట్టివి తటస్థించినవి యని మనస్సు వితర్కించుకొనుట సాజముకదా! సాధారణముగ మనస్సునం దన హిష్ణుత పొడము చుండుటచేతనే యుద్ధము టుద్భవించుచున్నది. సంసారమునం దెవ్వరు ప్రవేశించుచున్నారో వారి కిది యొకనూతనాంశము గాదు.

మనస్సైర్యమహామంత్ర మేమానవునిమానసము నాశ్రయించు, నమ్మానవుని మహాపురుషనామమున వ్యవహరించుచున్నారము. అట్టివానిమానసికక్షమయు, మస్తిష్కశక్తియు సాధారణపురుషుల కగ్రహ్య మై యుండును. పాండితి యనునది యొకవ్యవస్థ. అది సాధారణధీమంతులకు సహ్యనయత్విమువలనను, బుద్ధివిశేషమువలనను గలిగెడిది. ఎవ్వరియెడఁ బ్రకృతి, విశ్వలక్ష్మి, కృపణముగా నుండునో వారిని జ్ఞానముసహితము కరుణింపజాలదు.

సర్వాంగశిక్షాద్వారమున నెవ్వరిచిత్తము వికసింప దో, వా రీధరాతలమున నేవ్యాపారమర్మములను గ్రహింప నేరరు. ఏవిషయసంబంధమునను వా రుభయపక్షములఁ జూడ నేరనివారై యుంటచే, నెట్టిన్యాయసిద్ధాంతమును సరళముగాఁ జేయజాలరు. జాతీయవిచిత్రభావముల, విచిత్రచింతనల, లెస్సగా నారయ నేరనివారు సంపూర్ణరూపమున మానవు నెట్లు గ్రహింప నేర్తురు?

జగత్పరివర్తనశీలము నెవరు చింతామూలమున గ్రహించి, తన్మధ్యమున నిజసంయోగమును సంరక్షించుకొందురో వారు నిర్మలచిత్తముం గలిగి మెలఁగు చుండ, సంశీర్ణమనస్కులు బాధాజలమున మునిగి యల్పిష్ఠతచే దుర్గంధమును వెల్లిగ్రక్కు చుందురు. మనయాంధ్రభాషాప్రపంచమున, అన్నమయ, మనోమయ, ప్రాణమయ, విజ్ఞానమ యానందమయము లన నొప్పు పంచకోశములలో సాధారణముగా నొక్కొక్కట సంచారముచేసి, తదనుభవములను వెలారిచినమహాకవులు కొందఱు కలరు. అందు, ప్రథమద్వితీయము లైన యన్నమయమనోమయకోశములలో సంచారము చేయుఁగలిగి, వర్ణనప్రాధాన్యము లయిన ప్రబంధాదులలో స్వకీయకల్పనావిశేషములను మంజు

అధ్యక్షుని ప్రాధికారము గల్గినకవిరాజులు కొందఱు కానవచ్చు చున్నారు. మఱి కొందఱు ప్రాణమయకోశపరిజ్ఞానమునుసహితము గడించి, యన్నమయ మనోమయకోశముల సామంజస్యమున న్నిల్పియు, ప్రాణజగత్ప్రవర్తనాదులఁ గొంతవట్టు గ్రహింప నోపినమహానుభావులు పొడకట్టు చున్నారు. చేతన ములైన, నచేతనములైన, నొక్కప్రాణముతోఁ గొట్టుకొనుచు జల్లుమను ముండుటయు, పరస్పరసహానుభూతిచేఁ బరిభవిల్లుచుండుటయు, మనోవిజ్ఞానమునకును భౌతికవిజ్ఞానమునకును నైతికదర్శనమునకును (Moral Philosophy) సన్నిహితసంబంధము వెలయుటచేత నిత్యానందానుభవము లభించుచుండుటయు, విశ్వజనీవమైన బృహత్సామంజస్య మలవడినతోడనే సకలభేదములు యథాయథలయి మాటుపావులుధరించి యదృశ్యములై పోవుటయు గ్రహించి లోకమును శాంతపరశమార్గమునఁ బ్రవర్తిల్లు కేయడగు నవ్యకృత లెందఱెందఱో యవసరమై యున్నారు. కష్టజీవులకు, దేశసేవకులకు, నవజీవనలాభ మను గ్రహింప దక్కు లయిననవ్యగాయకు లెందఱెందఱో యవసరమై యున్నారు.

విదిత్రతామధ్యమున నైక్యమై, యైక్యమధ్యమున సంసారమును గ్రహించుటయే సర్వధర్మజ్ఞులక్షణము. మానుషాంతఃకరణము వివిధసమయముల వినూతనకల్పనములఁ జేయుచుండు సాజము. ఇట్లు నవీనసృష్టిలక్షణోపేత మైనదే మనస్సు. ఈయంతఃకరణసంస్కృతసామగ్రి చేతనె, కావ్యసాహిత్య లక్షణము సంక్రామిత మై యున్నది. ప్రాచీనకావ్యములను నవ్యకవితను బలికించినచో, నీయంతము స్పష్టపడుటకు సందేహము లేదు. ప్రాచీనకవిత ఒక దిలిహాసమునఁ జాలకాలము స్థాయిభావమునె వహించి యున్న దని గ్రహింపఁబడినతోడనే నవ్యకవిత తల యెత్తుచున్నది. చీనాదేశీయప్రాచీనకవిత చీనికి దృష్టాంతము. ఒకటి యాదిమము, మఱియొకటి పరిణామము ; ఒకటి విశుద్ధము (Classico) ; వేఱొకటి కల్పితము, ఒకటి యుద్యమము ; మఱొకటి యుచ్ఛ్వాసము. జర్మనీకవి యొకఁడు పురాతనవిశుద్ధకవిత్యము పరిమితమును మాత్రమే వర్ణింపవలసియుండె ననియు, కళాభిజ్ఞసభావమునకుఁ దుల్యముగానే యది యుండఁగలె ననియు, నవ్యకళాకవిత్యము లన్ననో యవతద్భిన్నము, నాధ్యాత్మికము నగుతత్వమును వ్యక్తముచేయవలసియున్న వనియు వదియించియున్నాఁడు. జరిగిన దెల్ల సరిగా వర్ణించుటకు, కవి చరిత్ర

కారుడు కాదు ! పాతకలోకమున కూహించు దగుబుద్ధిశక్తులున్నవని యంగీకరించి, కొన్ని విషయములు వారిభావనాశక్తికే విడిచిపెట్టవలయును.

ఇట్టికవిత్వమువలన సభివృద్ధియొజనములు కల వని గ్రహించినవారే యులు మనము ప్రాయశముగా మతముగా భావించుదానియందలి విశేష మెల్ల నం దజ్ఞాతముగాఁ గవిత్వము వెలయుచుండుట గనుక, నితవట్టును జనసామాన్యమునకుఁ దెలిసియున్న దానికన్న మిన్న యగునుపయుక్తి దాన నమోకూడు ననియు, నున్నతగతు లందఁజేయ నది సాధనము గావచ్చు ననియు, నిర్ధారించుచున్నారు. మనము తన్నూతనమార్గములను బ్రదర్శింపవలసియున్నది. వినాగరికలోకమందైనను న్నడల భావనూచనల వెదచల్లుచు, భావగర్భితమైన యనంతవ్యంగ్య మై యుండు నదే యుత్తమకవిత. విశ్వము నెల్ల వెల్లడించుటలో నతిసమర్థమైనది కవిత్వమే గనుక నదియే యఖిలకళలయందు గ్రహణ్యమైనది. కవినేత్రము దివ్యదృష్టితో రోదసికుహారాంతరమున దివినుండి భువనిని భువినుండి దివికిని బరిత్రమించుచుండును. ఇట్లు ద్యావాభూముల నొక్కపెట్టిన సమరసభావమున మేళవించు సవ్యకవితయందలిభావములును గవిత్వదయమున సమగ్రముగ, సలలితముగ, నైక్యముం బూని నెమ్మది కెంతయు నంతృప్తి గలిగించుచుండును. హృదయరాగములు వక్షతావిశేషములతో నెల్లది యగునది కవిత్వమునందే కాని యన్యకళలందుఁ గాదు. ఎద్దానిని గూర్చినభావ మైనను విస్పష్టగతిని బ్రదర్శింపఁగల్గునది కవిత్వమే. సుఖస్వద మైనను దుఃఖజనకమైనను, ఉచ్చ మైనను, సీచమైనను, మానసము నుష్పాదించునదియైనను, స్త్రుంగించునదియైనను, బ్రతివిషయమునను భావస్ఫూర్ణమును వెలార్చునది కవిత్వమే. దృశ్యమును భావమును సమగ్రముగా నైక్యమందునది కవిత్వమందే. హృదయస్పృహభావములు కవితారూపమున గాక యన్యవిధమున బయల్పడనేరవు. సదృశసంతృప్తి గలిగించున దదియే. జ్ఞానమునకైనను, భావనకైనను, సుఖాంత్యములకైనను దుఃఖాంత్యములకైనను, ప్రసాదమునకైనను విషాదమునకైనను, ఈసహజప్రవృత్తియే మూలకారణముజీవిత సామాన్యవిషయముల నారసి పరమార్థములుగా మార్పఁగల్గువాడే యహాకవి. ఆంధ్రవాఙ్మయమున వేమనయొగింపనికవిత్వమహర్షిమిట్టిదే. అతనిమనశ్శక్తి నానావిషయద్వారమున సూక్ష్మస్ఫూరణమంది వెలుగొందుచున్నది. కవిత్వమున కందరానిది లేదని యదియే సూచించుచున్నది.

తాపశ్యభ్యంతర మైనయెట్టితత్వమైవను నవ్యకవిత్వము లోఁబడినదేయని యది యెనిశేషముగా వాఁగించుచున్నది. అభివ్యవస్థాభిముఖ మైనదే నవకవితా గతి యని యొక్కపరాసీగ్రంథకర్త వక్కాణించియున్నాఁడు. నూతనప్రేమ దయ హేతువయి యవ్యవస్థాములకు, అవ్యప్రేమలకు నాత్మనుండి యెగయు చున్నట్లు లోకము మనసార గ్రహించువదిగా నుండునడుపునఁ బద్యమునుండ వలయు ననియు నాతఁడు నుడివియున్నాఁడు.

ఇంతేగాక, నాగరికతావిశేషమునీమాపరిణతల సంఘర్షణముచే మా నవసాహిత్యభాగమున కేతారతమ్యము సంఘటిల్లుచుండునో దానిని గ్రహ తమై గ్రహియించి, వాస్తావమున పెల్లడిచేయువాఁడు కమిన్యుడననొప్పును యుద్ధమునందలి యుల్లేజమునందును, మఱి హత్యాకాండమునందలి వ్యకంప వర్ణనములందును, తిక్కనసోమయాజినకువున మానవజాతి కేకపమయమున నానందదాన మెవ్వం డొనర్చునో యాతండు కవితావిధానాతీతం దని గణు తినందుచున్నాఁడు. తదీయసూక్ష్మతరపీఠాతంతుల వృదుతరస్పర్శ మొనరించు తోడనె గభీరతరసంగీతము బయల్పెడలుచున్నది. అట్టిజాతీయగాన మొనఁ రించుచుండ, నెల్లరు పంక్తితులై తదీయోన్నతానందముల విలిచి యుండనే రరు ; మఱి, వామనులు సైతము మిన్న ముట్టుచుండురు.

అధునికశ్రేష్ఠీతీయ, గానమును గవితామధ్యమున నిర్వహేరక మా టురూపులు భరించి మాయమై పోవుచున్నవి. అవ్యములు కేవలము పేలవ ములైయుండ నవ్యకవిత్వయే యనుభవవికాసప్రకటనమునకు సూక్ష్మతరసాధ నమై సూరిజనముచే సంస్తుతినందుచున్నది. హృదయాకాశమున దివ్యతేజోవి రాజితమహత్తరభావ ముదయించునెడ, Walter Pater అనునతఁడు దానిని స్ఫురోమలహృదయవృత్తులు, మృదుస్పర్శములు గలభీశాలులే యనుసరింపఁ గల రని వచించిన చందమున తదీయమహత్తరగుణోపేతు లగుటచేతనే మహాకవులలో నెల్ల మేటికమిన్యులని వినుతినందిన పెల్లీరమీంద్రనాథకాకురు అనువారు లోకైకవిఖ్యాతి నందివారు.

మనజీవితమునె కవితాప్రావాసముగా గ్రహించి యుండలి నావారవ ముల సమన్వయము చేసికొనుటకంటె నింకఁ గవిత్య మెచ్చటఁ గలుగనో ఁను ? జీవితనాట్యరంగమున వాహ ! యొక్కనిమేషమున శృంగారరసము, కే అొక్కనిమేషమునఁ గరుణారసము. ఈవివిధరసములద్యూలమున మానస

మున నాటునది గాకయున్న, నింకఁ గవిత్వ మెందునకు ? ఏవో కొన్ని గణము లతో బద్ధమై యుండునదే కవిత్వమని పలువురు భావించుచున్నారు. అట్టిది పద్యమగునే గాని కవిత్వ మనిపించుకోనేరదు. ఎచ్చోటఁ బ్రకృతి సామర స్యము వహించి ప్రభాతవేళ విశ్వేత్వరునకుఁ గునుమాంజలి యెత్తి కలకలారావముల మంగళగీతములు వాడుచు, దివ్యభానూదయము నాహ్వానముచే యుచుండునో యెచ్చోటనే కవిత్వాంకురములు లేకయున్న, మఱి యెందుం డఁగల్గును ?

మనోభావమును భావనాశక్తియు సహజగతి నాత్మప్రకటనము గావించుకొను నాత్మరూపభాషయే కవిత్వము. మనమనసునకు సద్యస్సుఖదుఃఖానుభూతి గలిగింప హేతు వగుదాని కెల్ల కవిత్వసంబంధము గలదు. ఎట్టియెట్టి హృదయములు గలవారి కైనను, మఱి యెట్టి వ్యాపారముల మునిగియున్నవారి కైనను మనసున నప్రయత్నముగా నాటునదె గాకయున్న నది కవిత్వమున కెత్తిసవిషయమే కాకయుండును. ప్రకృతిని జీవాత్మను నిత్యసంబంధమున నిల్పియుండనేర్చు లోకసామాన్యభాషయే కవిత్వము. ఈకారణముననె మనలో నెవ్వరేని గవిత్వమునెడ సహజముగా ద్వేషము గలవారైందురేని వారి కాత్మగౌరవము లేదన్నమాటయే ; మఱి దేనియెడను వారి కాదరము హాళిక్కి యన్నమాటయే.

మానవజీవితమూలనార మంతయు నున్నది కవిత్వములోనే. లెక్కినదెల్ల మిథ్యయే ; నిర్జీవమే. మానవజీవితమునఁ జిరస్మరణీయమైనది జీవనకవితయే కాని మఱి యెందు లేదు. దిగులే కవిత ; ఆనయే కవిత ; ప్రేమయే కవిత ; ద్వేషమే కవిత ; అసూయావిషాదములు, నిరాశాదాక్షిణ్యవిస్త్రయోన్మాదములు సమస్తము, సమస్తము, కవిత్వమే. స్థూల మైనయూజ్ఞం దికి సూక్ష్మరూపముకొల్ప సాదించి మెఱుఁగువెట్టి వియన్మార్గమునకుం గొంపోయి సర్వోన్నతపదవి నందించునది యదే. కవిత్వరహితమైన మనుగడ పశుజీవనతుల్యము. తాను మాటాడునట్టి దేదో యెఱుఁగనేరని యొకమూఢమానవుడు, “స్వామీ ! గద్యము, గద్య మనుచుండు ఆదేలాటి దని” యడిగినట్లుగా మనలోఁ బల్కురము సాహిత్యశాస్త్రమర్మముల నెఱుఁగకయున్నను, సహజకవితాజీవనమునే గడపుచుండుము. తొల్తొల్త జాగురుమూఁతలాడు బాలకుఁడు కవియే ; బకాసురుని వధించినభీమునికథయో హనుమం

తమిలంకావహానవృత్తాంతమో, నచ్చెలులలోఁ గూడి విన్ననాఁట ముచ్చట లాడువాఁడును కవియే; కంటఁబడివతోడనె గడ్డముక్తిందఁ గట్టి యానుకొని యింద్రధనుస్సేందర్యము వనుభవించు గోపబాలకుఁడును కవియే. తన ధనమును భద్రముగా దాచిపెట్టుకొను పరమలోభియు, రాజుల మొగములపైఁ జేతునవ్వలు మొలకలెత్తుట యాక్షింది తనభావితవితభాగ్యము వండిన దని భావనచేసి మరియు రాజ్యాంగసభ్యుఁడును, గ్రామదేవతలకు బలిదానమొనర్చి సంతృప్తి నందు జానపదుఁడును ; నిరంకుశేంద్ర భుజీవచేయుచు సంతృప్తి చేపొందు దామఁడును, తానే యఖిలబ్రహ్మాండవతి వని భావించు నిరంకుశేంద్ర భువును, దంభుఁడు గర్వాంధుఁడు, క్రోధాద్వితుఁడు, భిక్షుకుఁడు, సంచన్నుఁడు దరిక్రుఁడు, బాలుఁడు, వృద్ధుఁడు ; మున్నగు భిన్నజీవను లందఱును తాము తాము గల్పించుకొన్న స్వరాజ్యములయందే జీవనసంచారములు గావించుచుండురు. కవి యొక్కఁడై యుండియు నిట్టి నానావిధజీవితానుభవము లంది యధారూపమునఁ జిత్రింపనేర్చును.

అధ్యాపకుఁ డైనబ్రాహ్మి సహజనవ్యకవిత్వస్వరూపమును నిరూపించుచు వక్ర్యమాణార్థమును వ్యక్తము చేసియున్నాఁడు. ‘మున్నుండె భావనచేసికొని యున్న విషయమునే, విస్తృతముగా నిర్వచించఁబడివిషయమునే, యలంకరించువది పరిశుద్ధకవిత్వముగాదు. వికాసమునకై, నిర్దిష్టవిభాషకై, మున్నుండునకు బయల్పెడలు నన్నవ్యభావనామూలకరాశియొక్క సృజిత్రవృత్తివలన నయ్యది యుద్ఘాత మగుచున్నది. కవి తా వచించ నుద్దేశించువిషయము ను ముందె యెఱింగి యుండనేర, మఱి యాతఁడు పద్య మేల న్రాయవలయును? అది యంతకుముందె రూపొందియుండును. అది పరిపూర్ణమైన దెనుకనె కదా, తా నుద్దేశించినది సువ్యక్త మైనదియుఁ గానిదియుఁ దనకును న్నవ్యపడును? పర్యారంభవేళ దానియర్థ మతనివశమై యుండదు ; తానె దానివశమై యుండును. సంపూర్ణరూపముం దాల్చినయాత్మరూపము నపేక్షించుట యట్టిది కా దది. అన్నవ్యభావములు గొన్నిటిని, యథాయథలై యున్న శబ్దాలములు గొన్నిటిని గలిగి, యసంపూర్ణతం బొరసి యున్న దేహగతాత్మ యట్టిదే యది. సక్రమవ్యవహారనిర్వచన మెట్టిదో, యాస్వరూపము సమగ్రమూర్తిత్వమును సంపూర్ణాకృతిని బడయుట యట్టిది. కావుననే యట్టిపద్యములు మనకుఁ గేవలకల్పితములుగాఁ గానఁబడక సహజములుగా

నే మనసునఁ దట్టును. కనుకనే యవి కేవలశబ్దాలంకారములతో నెలుగు పానివలెఁ గాక, దివ్యఫలప్రదములై యొప్పును. మఱి యీ హేతువుననే, మవల నెన్నరైన సజ్జివద్యమున కర్థ మడుగునప్పుడు, “దాని కదే యర్థ” మనియె మనము చెప్పనేర్తుము.’

సకలకళలందు నాద్యంతములఁ బొచ్చువది కవిత్వమె యనుమాట వి స్మరింపరాదు. మానవహృదయమువలెనే యదియు నాశరహిత మైనది. సవ్య కవిత్వముఁడు ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞానానుగామి యై యుండియును, ప్రకృతిజన్యప దార్థములకు మఱిత వన్నె వెట్టుచుండును. ఆరనిపద్యములు సుందరములు గా నున్నఁ జాలదు. మఱి మాధుర్యమును గలిగి యుండును. బాహ్యప్రకృ తి యిత్తడిగానే యున్న, సవ్యకవి దానిని స్వప్రతిభావిశేషమున పుత్తడిగా మార్చఁగల్గును. ఎవ్వనిసుకోమలమనోవృత్తులు క్రమముగా వీణాతంత్రులనుండి యేక్షణమున వెల్వడ నారంభించునో యాక్షణమునుండియు వానిమనోభావ ములు, మనుష్యమనోరాజ్యమధ్యమున నిర్బాధకరములుగా విహారములు సే యజొచ్చును.

“కవిః ప్రశస్తాజ్ఞులవాక్రయోగవితః”

అని యొకగీర్వాణకవీంద్రుఁడు వక్కాణించియున్నాఁడు.

కవి, కేవలశాస్త్రాదిపరిజ్ఞానమే కాక విశేషలోకపరిజ్ఞానమును గలిగి యుండును. మఱి, కవీంద్రవాక్యములు మహాజ్ఞులములై, నిరంతర భాస మానములై యొప్పును. సత్యేతరములు గాకయున్న నె యవి యిగుణముల తో వెలయఁగలుగుచు, ‘కువలయభాసురత్వమునకు వెలిగాక’ యుండును. ఉదారభావములతో నొప్పుచుంటకంటె, విశ్వవిధాతపై నాధారపడియుండుట కంటె మానసమును సత్కర్మములపై పరిభ్రమింపఁజేయునేర్పుకంటె, నిహ లోకమున మఱి యధికస్వర్గసౌఖ్యము కలదా? ఈగుణాధిక్యముచే నెనఁగు సత్కర్మలను గూర్చియె పెల్లిమహాకవి ‘సాధారణన్యాయాధిపతు లంగీకరింపకు న్నును, కవీంద్రులే నిశ్చయముగా విశ్వధర్మనిర్ణేత లని వక్కాణించియున్నాఁడు.

“Poets are the unacknowledged legislators of the world.”

* * * * *

ఇట్లు సవ్యకవితాగతు లెఱింగినమహాత్ములు సాధారణముగా స్వప్న గతభూములం దవిచ్చుననచార మొనర్చుచు, స్వకీయభావనాశక్తిప్రభావ ము సగపటచుచు, నొక్కచోటన యుండియు మానసమును లోకలోకాంత

రముల విహరింపఁజేయుచుండును. కావుననే, యుత్కంఠోన్ముదితుఁడును, ప్రియుఁడును, కవియు, భావనావిషయమున నొక్కసూపె యని కవిలోకచక్రవర్తి యనందగు పేక్ష్మియును సత్యగతి నభివేశించియున్నాఁడు. అత్యంత భావనాశక్తి యిట్లు వెల్లడించుచునే యనంతామాత్యుఁ డను నాంధ్రకవీశ్వరుఁడు ప్రతీచియందలి Horace వలెనే మానవజీవితసంబంధము లగును త్తమ సీతివాక్యము లనేకములు సమయోచితముగాఁ గథావళిం గూర్చి యాంధ్రలో కమును మెప్పించియున్నాఁడు. ఏది మహత్తరజీవితక్రమమో, యైహికవ్యాపారముల నేది యుత్తమపథమో, యేది సౌందర్యవిశిష్టమో భావనాశక్తిప్రభావముననే యప్రయత్నముగా సత్కవీశ్వరహృదయమున ప్రదర్శితము లగుచుండును. కవిత్వము చేయవలయు నని ఘనతర ప్రయత్నము లేనపుడే, మానవులు మహాన్నతగతుల నాలోచనము చేయఁగలిగి, పను లొనర్పఁగలుగుదు రని జాన్ మోల్లే యనుమహాత్ముఁడు Vauvenargues అను పరాసీకవీశ్వరుని గూర్చి వ్రాయుచు సత్యగతిని వాక్రుచ్చియున్నాఁడు.

సుందరసుగంధిస్త్ర సవములఁ బోలి సహజకవిరాజభావములు నలుగడల దివ్యసౌరభముఁ పెదచల్లుచుండును. రత్నముల ననుసరించి యవి నిరంతరము హరించుచుండును ; కవిరాజనేత్రముల కొక్కొక్కపట్టున నవనవదృశ్యములు ప్రదర్శితము లగుచుండును. మఱి, యాతనిహృదంతరమున నవనవోన్మేషము పొదలుచుండును.

కవికుంజరహృదయావస్థను దెలుపుచు సధ్యాపకుఁ డైనబ్రాహ్మి, వికసితహృదయముతో నిట్లు లిఖించియున్నాఁడు. “అప్పుడె కాచి పోసిన లోహద్రవము మూసలోనుండి దిమ్మలోఁ బడఁగానే ముద్రితమై యేదో యొకయాకృతిని దాల్చువడుపుననే సత్కవిహృదయమునుండి రాగోద్రేకమునఁ జిప్పిలి, నవ్యకవిత లోకమునఁబడి, శాశ్వతముద్ర దాల్చినవెనుక దాని నేవిధమునను మార్ప నలవికాదు ; అధికారమును లేదు.”

జలస్థలముల రెంటును మున్నెన్నుండును గానంబడసి దివ్యతేజస్సు సత్కవిహృదయస్వప్న రాజ్యములనుండి స్తవహించుచున్నది.

ఏవంవిధలేజోమయరచనామధ్యమున నెవ్వరు పరమానందసంపూర్ణతాలాభమును విస్వప్తముగా గ్రహింపరో యెవ్వరు దైవప్రేరణానుప్రణితముగ నుడువనొల్లరో యెవ్వరు కేవలభాషాంతరగ్రంథములనె చూచి మూలసారము నారయ నభిలషింతురో వారు స్వేచ్ఛోదయమగువఱకు సత్కవిత్వముం తెప్పఁగలుట సంభవము. వాఁకిని, సంపూర్ణపరిజ్ఞానమునకును జాల దూరము.

“వ. జనని సమస్త భాషలకు సంస్కృతభాష ధరాతలంబున
ఘనలలితార్థగౌరవవికాసి తెనుగు గతిరమ్య మంతకుఁ ;
గనుఁగొనఁ జూతబీజమునకంబును గోమలవత్త పుష్పకో
భవమృదువృద్ధివాభివవ బౌలరసాలము సొంపు నింపడే ?

ఇట్లు మనయూర్ధ్వభాషను దేవభాషనుండి యుదయించినదానిఁ గాఁ
జెప్ప నభిలషింతు మేని, దానిమూలమున నాంధ్రులమానసములు ధర్మేతర
ములు గాని యనురాగములతో నిండి యుండునట్లు చేయఁ గడంగవలయును.
వారిచిత్తవృత్తు లెల్లఁ బరమేశ్వరునియంద సంచరించునట్లు చేయవలయును.

స్వేచ్ఛావిలసనము గలవారె సాధారణముగా నపుడపుడు మానవ
హృదయమునఁ గలుచుండు దేవతావిర్భావమును జెడిపోకయుండునట్లుద్ధరిం
చుచుండురు. అట్టిమహిమశ్చక్రవిత్వమునకు ‘అల్పాంశమే’ నుడివిన
చందమునఁ గేవలప్రకృతియే మూలాధార మని కాని, పరమాదర్శమని కాని
నిర్ణయింపనేరము. కావుననే కవితామూలములు ప్రకృత్యతీతములై యాశ్చర్య
మృదు లగుచున్నవి. నిగూఢమనీషకు నిహ్నాన్నతప్రమాణము నిర్ణయింప
నేవరితరము? అదిప్రకృతిశాస్త్రపరిశోధనల కందరానిద కదా? అయినను,
దాని మూలమున మనసంతరిచారికి యుగాంతరముల నైనఁ బరమధనమును
భద్రపలుకుగలుగుచున్నాము. వారి ధీశక్తులు వికాసమందఁ దగుతరువుల
దెలుపఁ గలుగుచున్నాము. అట్టిశ్రేష్ఠకవిత భావికాలమున వంధుల కక్షిదా
నమువంటి దగును. అది యానందమయమై యుండఁగలదు. ఈయంశమును
నెఱ్ఱునమ్మన నిల్పుతోడనే షెల్లీమహాకవివీరచిత్తమైన యీపద్యార్థము జ్ఞప్తికి
వచ్చును.

“Sing again with thy sweet voice revealing
A tone of some world far from ours
Where music and moonlight and feeling are one”,

శీ. అమలగానంబు జ్యోత్స్నయు ననుభవంబు

మేళించెడిలోకంబు నాలపించి

క్షమాకు దవ్వగు నవ్యలోకమును గూర్చి

గానమొనరింపవయ్య ! సత్కవివతంస !

ఈపద్యము సర్గము గ్రహించుట ప్రకృతవిషయఫలము. ఇట్టి “కవితా
భ్యుత్థర గల్గిన రాజ్య మేటి? కను సర్గమున భర్తృహరిమహాకవివృత్త కదా,
సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేన కి”మృని వచియించియున్నాడు?

కల్పనారాజ్యమునఁ బ్రవేశించునెడలఁ గల్పన లనేకములు మనోహరవిధి సందారము చేయఁజూచును. స్రవేశింపనిషత్మున గవిత్వ మనఁబడుచానియందలి స్రవణమును హాస్యాస్పద మాను. కేవల కల్పాదారముతోడనే పూర్వరచనావ్యక్తుల ననుకరించుట నవ్యకవితాలక్షణము కాదు.

నవ్యకవితాభిమాను లేదేశమునందేని మహాన్నతస్త్వభిరుంధరులగుటచేతను, గవిత్వవిషయమున సూక్ష్మపరిశ్లాసము గలవారగుటచేతను, కేవలాస్థిపంజరరూప మైనస్రావ్యనకవిత్వాంగమునకు రక్తపూరమును నూతనవైతన్యమును గల్గించి యాకృతిపరివర్తనము నందింపఁ గల్గుచువచ్చుచున్నారు.

కవితాసామర్థ్యము ప్రాకృతికవిషయముల సహానుభూతియున్న నే కాని లభింపనేరదు. వివిషయమును గూర్చి వర్ణింపఁజూపునపు డైన నద్వానిలో నవి నాభావముగఁ గలసిపోయిననెకాని, యదికవిత్వ మనిపించుకోనేరదు. “స గీతునిఁజూచి నాయనా ! నీరథయెటున్నదని నేనడుగను ; మఱివేనె ప్రణీతుఁడ నైపోదు” నని Walt Whitman కదా వచించియున్నాడు.

వద్యభావము శిల్పాభావమున మనలను బాహ్యమున కీడ్చుకొనిపోవును. అందలిసూక్ష్మాంశమే మన కసంతవికాసము నందించుచుండును. కేవల భావనాశక్తికేకాదు ; అది మన సంపూర్ణజీవితమునకే సమగ్రసంత్పత్తి సమకూర్చుచుండును. సముద్ర తీరమందలి సికతాలేకమునకును చిరత్నరత్నమునకును శూద్ర కీటకమునకును పరమమిత్రమునకును, ఎంత తారతమ్యముగలదో, సామాన్యకవితకును నవ్యకవితకును విశ్వయముగా సంతతారతమ్యము గలదు.

ఇట్టి సత్కవిత్వము స్రవ్యతరహాస్యముల నారసినవారికి కదా సాధ్యమగును ! మహాత్ముఁ డయిన రాల్ఫ్ వాల్డ్స్ యిమర్సన్ 66 పుటలలోఁ బ్రకృతిని వర్ణింప మూఁదొడ్లకాలము వినియోగించుటచేతను, ఇక్తియ్యుక్తదృష్టియు సంతరంగపారిశుద్ధ్యమును గఽవాఁ డగుటచేతను మహాసందామృతముఁ జెలుకుచు వచనమునందు సహిత మత్యంతప్రభాభాసమాన మైనకవితాచాతురి నెఱుఁగించి వివిర్బలకీర్తిఁ గాంచి మించినవాఁ డయ్యెను. నవ్యకవిత గ్రంథరహితావస్థయునఁ గాక నాలుగుతేటమాటలందె వెలయుచువచ్చుననుట కాలిది విచర్యనముగాఁ జూపవచ్చును.

ఈశ్వరభక్తిప్రభావముననె సంఘము పాటవము గలిగి కవిత్వము కాంతి గలిగి యుండవచ్చును ; గావున నయ్యది కొఱవడిన హేతువుననె సకల

కళలకును సంఘములకును సంకుచితత్వమే యేర్పడి యున్న మానవసంస్థీతియొ జీవితాదర్శమై పారిశుధ్యము పడటిపాలై పోవును. అంతకంటె ప్రళయము గలుగునని భావింపఁ గలమా?

మస్తిష్కముండలి సహస్రదళపద్మమునందు రసమె లేకయున్న సంత-
 త్వీక్షణము నెఱుంగకున్న, భక్తి శూన్య మగుచున్న, బరిణతచిత్తమున నానంద
 మొక్కటి వచ్చించుచున్న నింకఁ గవిత్వమెక్కడ? భక్త్యా వేశపరవశు లైన
 హేతువున నెకదా, విశేషపాండితి నెఱుంగనివా రని యెన్నుంబడు బమ్మెరపో-
 తనామాత్యుఁడును వేమనయోగీంద్రుఁడును నిరుపమానకవిత్వముం జెప్పఁగల్గిన
 వారైరి? వా రట్టివారు కాఁగల్గుటకును వలువు రితులు వారినిడనైన నడు-
 గులిడఁ జాలకుంటుకును గారణము నే తెయ్యది కలదు? మన శతకకవులు
 కొందఱు చూపిన జీవకవితాగతులు పెక్కండ్రకు లభింపమి కీభక్త్యాభావమే
 హేతువు.

మనభావముల స్వచ్ఛతవలననే మనజీవితమును సుశుభ్రతరమయ్యెడు-
 నని John Morley యను ధీశాలి Vauvenargues యొక పరాసీకవీశ్వరుని
 నూర్చి న్నాయుచు, 'It is by our ideas that we ennoble our passions
 or we debase them; they rise high or sink low according to the
 man's soul.' అని తెల్పినవాక్యమండలి యాధ్యాత్మ్యమును గ్రహించి కవీ-
 శ్వరులు కాఁగోరువారు పరిశుద్ధాత్మభావములం గలిగియుండవలయును.

సంసారవిషవృక్షమున సజ్జనసాంగత్యము కావ్యామృతరసాస్వాదనము
 ననునవి రెండే సర్వోత్తమరసవత్ఫలము లని సంస్కృతకవి వచించినాఁడు.

వాగ్మిత గాదు కవిత; వాచాలతయుఁగాదు కవిత; రసితయుఁగాదు
 కవిత. మనమానసమున మాహింపఁగా, నూహింపఁగా, నుద్భూత యగునది
 యుఁ గాదు కవిత. ప్రభాకరుఁడు గగనతలమున నెగయువేశ, స్వయంప్రకా-
 శిత్యముతో జగత్ప్రకాశిత్యమును సమకాలముననే సమకూడుచున్నవి కదా!
 నవ్యకవితయు నట్టిదే.

సహజముగఁ బరిశుద్ధమానవహృదయమునఁ బొడముచుండు భావము
 లవలననే నవ్యకవిత నితాంతసుగమ మై వజ్రసముత్పాదభాసమాన మై సు-
 ష్ఠిరమై చిరనూతనజీవనమును బ్రసాదింపఁగలుగుచున్నది.

కళింగదేశ వృత్తాంతము.

—: శ్రీ విక్రమ దేవవర్మ గారు :—

[అంతః పరమార్థమున జాన్ గుం. ౧౬-౧౭ వేదములను చాన్ శ్రీనివాసమహర్షి
భక్తమంధలివారిచే ముఖ్యలింగమున బ్రతుకలుగడిపిన కరింగదివస్త్రోత్సవముయందును, ఆరుగురుబడిన
శ్యామమునుండి రయువాష్టాత్రము.]

క్రీస్తు పవిత్రమౌళి తామునుండి గొంగవంశజులు మధ్యకళింగమును పశ్చిమమునకొని భువనేశ్వరమును ముంబలె నీముఖలింగమునందుఁ బెక్కు శివాలయములను నిర్మించి, బ్రాహ్మక్షేత్రమున పర్వదా నివసించుట యవచారహీనులగునేమో యని శంకించి దీనికి పవతిదూరమున నున్న నగరకటకమునందు వసించుచుండిరి. వారు నిజనగరమునకుఁ దమ స్థావరసాధనానియైన కటకముయొక్క పేరును తేల్చి నగరకటకమను నామమిడుటయును నేటికి నేఁటంటుఁడుమ శ్రీ లక్ష్మీ ముఖలింగేశ్వరుఁడు నగరకటకము పెల్లించుండుటయును, బ్రసి లేర్కొనఁగ నాసమితులను స్థిరపఱిచెడిని. నగరకటకము వాడుకలో నగరకటకమయినది.

కొన్ని తాత్పర్యశాసనములందు “గాంగవంశ” మనియును మఱికొన్నింటియందు “గంగవంశ” మనియు నుండుటచలనము, “గాంగవంశ” మనియున్న శాసనములలోఁ గొన్నింటియందు శోత్రము లిఖించబడిన కుండుటచలన నవి. రెండువంశములని కొందఱుందురు. కాని, యట్లునుట సరిగారు. “గంగవంశ” మనునది కేవలమతశ్శేము. దానిని వినునపుడు పాణినిని స్మరింపవలసియుండును. “గాంగవంశము” లేక “గంగావంశ” మనుట సమంజసము. “గంగవంశ” మని యుండుటకుఁ గారణము తచ్ఛాసననిర్మాతయొక్క మాధ్యమేయగును. వంశమును బేర్కొనినపిమ్మట శోత్రమును నుడువ నక్కఱలేదని వారు దానిని మానియుండును. అంతమాత్రముచేత వారిని శోత్ర హీను లనరాదు. నిజ శోత్రమును తెప్పి మహాకవి- కాళిదాసాదులకు శోత్ర మే లేదనుట యొక్కముగాదు కదా. కావున మీద నూహించబడిన తాత్పర్యశాసనకర్త లందఱు నేకవంశజులనియే యెఱుంగవలెను. గాంగవంశజులలో నాదిమపురుషశిశువు. చంద్రవంశజుం డయినట్లును, అతనిని బెంచిన యాశ్రేయశోత్ర జగ్రాహణుం

దాశిశువుయొక్క జన్మవృత్తాంతమును బ్రకటించుచు దాను జెప్పినపలుకులు నిజమును బ్రజలకు నమ్మించుటకు నాతనిని గంగానదియందు వైచ నాశిశువునందు మునుంగక తేలుచు నొడ్డువకురాఁగాఁ బ్రజలతనిని దమరాజుగా సం గీకరించినట్లును, నాటంగోలె నాతఁడు నిజపోషక పితృగోత్రమునే గ్రహించి గంగావంశజుడను ప్రసిద్ధిని గాంచినట్లును గింపదంతిగలదు. చంద్రుఁ డత్రి పుత్రుఁ డగుటవలనఁ జంద్రవంశజాతమాత్రము చేతనే యాతనికి నాత్రేయగోత్రము గలిగెననవచ్చును. తత్సత్యము నారయుట పండితులపని.

ఏతదుత్సవమునకు సంబంధించిన కళింగదేశమును గూర్చి కొన్నినుడుల విపుడు నుడువుట యుక్తమాఁగదా. వానిని నా “కళింగదేశ” మను వ్యాసమునుండియే గ్రహింతును. కలింగ=కలహం ; గచ్ఛతీతి=ప్రాప్నోతీతియను వ్యుత్పత్తి నిబట్టి కళింగదేశము పూర్వకాలమునందుఁ గలహస్థానమయి యుండినట్లునుమేయ మగును. అందలిజను లీర్వ్యాభువులయి చీటికి మాటికి జగడములు సేయుచుండఁబోలు. అట్లయ్యును గళింగపదముయొక్క ప్రతిపదములు “దక్షః; విదగ్ధః” అని యుండుటవలనఁ దద్దేశజులు సమగ్గులును నేర్వరులునై యుండువచ్చును. ఇట్లుండ ననువువంశజుడయిన బలియొక్క తృతీయసంపదనుఁడయిన కళింగుఁడు పాలించుటవలన నాతనిపేరు తద్దేశమునకుఁ గలిగె నని మహాభారతాదిపర్వము ౧౦౮ వ యధ్యాయమున నున్నది.

“చాతుర్వర్ణ్యవృత్తాంతం యస్మిన్ దేశేనవిద్యతే | మైచ్చదేశస్సవిశ్లేయః ఆర్యావర్తస్తతఃపరం॥” “అంగవంగకళింగేషు సౌరాష్ట్రేమగధేతథా | తీర్థయాత్రా విసాగత్వా పునస్సంస్కార మర్హతి॥” అను వచనములవలనఁ చాతుర్వర్ణ్యవృత్తాంతగలిగిన తమ నివాసస్థానమే పవిత్రమయిన దనియుఁ దక్కిన యంగవంగకళింగాదిదేశము లపవిత్రము లయిన వనియు నార్యుల యుద్దేశ మగుట ముస్పష్టము.

మహాభారతారణ్యపర్వముందలి “ఏతే కళింగాః కాంతేయ యశ్చైతరణీ వది॥” అను లోమశమునివచనమువలనఁ గళింగము వైతరణీవది గలిగినదేశమని తెలియును. “మంగానుజ్ఞాయ తరసా నేతా నౌ సాధనోద్యతాన్, నిచ ఛాన జయస్తంభా న్సంగ్రాసోతోఽంతరేషు నః॥” “సతీర్వాకపితాం పైవైర్వ ర్పద్ధద్విరదనేతుభిః | ఉత్కలాదర్శితపథః కళింగాభిముఖోయయా॥” “సప్రతాపం మహేంద్రస్య మూర్ధ్నితీర్థం వ్యవేశయత్ | అంకుశేంద్విరదస్వేన యంతాగం

భీరవేదినః॥” “తాంబూలీనాంద శైస్త్రత రచితాపానభూమయః॥ నాదికేశాన
 సంయోగా శ్చాత్రవం చ పపుర్యశః॥” అను రఘువంశశ్లోకములవలన వింధ్యము
 నకు దక్షిణముననున్న వంగదేశమున కీవల గపిశానది (మేదినిపురసమీప
 మునఁ గల కేశాయానది) గలదనియు దాని కీవలనున్న యుత్కలదేశమున
 కీవల మహేంద్రగిరితో నొప్పైడి కళింగదేశము గలదనియు నందుఁ దములపుఁ
 దోటలు గలవనియుఁ గొబ్బరికల్లు లభించు ననియును గోచరించును. మఱి
 యును “ససాగరం సమాసాద్య గంగాయాస్సంగమేనృపః॥ నదీశతానాం పం
 చానాం కృత్వా చక్రే సమాప్లవం॥ తతస్సముద్రతీరేణ జగామపసుభాధిపః॥
 భ్రాతృభి స్సహితోపిరః కళింగా స్సృతిభారతః॥” అను మహాభారతారణ్యపర్వ
 మందలి శ్లోకద్వయమువలన గంగాసాగరసంగమమున కీవల సముద్రతీరమునఁ
 గళింగదేశ మున్నట్లు సూచిత మగును. “జగన్నాథపూర్వభాగా త్కృష్ణా
 తీరాంతరం శివే । కళింగదేశస్సంప్రాక్తో వామమార్గపరాయణః ॥” అను స
 ర్వాచీనతంత్ర గ్రంథములలోని దగు శక్తిసంగమతంత్ర మందలి శ్లోకమువలన
 జగన్నాథక్షేత్రము యొక్క పూర్వభాగము యొదలు కృష్ణానదీతీరము నఱు
 కును గళింగదేశ మయినట్లు తెలియును. కళింగదేశము యొక్క దక్షిణసీమ
 ద్రావిడదేశ మని కొందఱు అందును. కళింగదేశము సముద్రతీరస్థ మగుటవలన
 నే కళింగపదము సముద్రతీరార్థమున వాడఁబడి యున్న దని క్రీ.శ.ద్వితీయ
 శతాబ్దమున నుండిన రోమకదేశవాసి-ల్లని నుమన సాహసిచెను. ప్రతాప
 రుద్రదేవగజపతికిఁ బ్రతినిధిగ రాజయహేంద్రనరమున రాయరామానందు
 డుండి పరిపాలించు చుండినట్లు వైతన్యచరితామృతమునందుఁ జెప్పఁబడి యుం
 దుటవలనను “గంగాగోదావర్యోర్మధ్యే కళింగదేశే” అని యుత్కలలు సం
 కల్పసమయమున నుచ్చరించు చుండుట వలనను గంగానదియొదలు గోదావ
 రీనది వఱకుఁ గళింగదేశ మయినట్లు కొందఱు యాశయము. ఋగ్వేదమున
 నుత్కల నామము లే నట్లును గళింగనామ మున్నట్లును రాజేంద్ర లాల మీ
 త్రుని పలుకులవలన విదిత మగును. మనము వినుచుండు దేశములపట్టియొడు
 నట్లే యున్నది. పాణినిసూత్రము లొందును గళింగనామ మే గలదా. అయిన
 నుపరికథిత రఘువంశ శ్లోకములవలన వంగకళింగములకు నడుమ నుత్కల
 దేశ ముండుట స్పష్ట మగుచున్నది. అందుచేతనేకాఁబోలు మహానదియొదలు
 గోదావరి వఱకుఁ గళింగదేశ మని మఱికొందఱు అనుచున్నారు. ఉపర్యుక్తప్ర

మాణములనుబట్టి యాలోచింపగఁ గళింగదేశసీమలను సరిగ నిర్ణయించుట సాధ్యతీత మని తోచక మానదు. నాలుగుజిల్లాలుగ నుండి యాఱుజిల్లాలు గ మాతిన యుత్తరసర్కారులలో నివసించు చున్నమనకు దేశములయెల్లలు ను బేర్లు నెల్లప్పుడు నోక్కఫక్కిగ నిలువకుండుట నవినవిషయముగాదు. బాగుగ భావించినచో, ప్రాచీనకాలమున గంగాసాగర సంగమమునకు దక్షిణముగఁ గృష్ణానదీవర్యంతమును సముద్రతీరస్థిత భూభాగము కళింగదేశనామముతో నొప్పుచుఁ గాలవశమునఁ గలిగిన మార్పులవలనఁ గ్రమక్రమముగ ఖండవిఖండములు గాఁగ దాని యెల్లలును మాఱు చుండుటయే కాక, యిది దేశైకముగ నుండక దేశసమూహ మయి తుదకుఁ దనపేరును బోగొట్టుకొని యున్న దని తోచెడిది.

మగధదేశీయుఁడును గుప్తవంశీయుఁడును నయిన భవదేవగుప్తుఁడు “త్రికళింగాధిపతి” బిరుదమును గొనియున్నట్లు శ్రీ॥శ॥ పంచమకర్తావ్యుత్తాసనములలోఁ గొన్నింటియందుఁ గనంబడుచుండుటవలనను, ఉత్కళింగము (మీఁదికళింగము), మధ్యకళింగము (నడిమికళింగము), తలకళింగము (క్రిందికళింగము) అను నామముల వ్యవహారమువలనను గళింగము గొంతకాల మైనతరువాత మూఁడుభాగములు గల దయి యుండెను. భవదేవగుప్తుఁడు సమగ్రకళింగమును శాసించుచున్నను, గొంతభాగమును మాత్రము శాసించుచుఁ ద్రికళింగాధిపతిబిరుదమును గ్రహించి యుండనోవు. బిరుదము లత్యుక్తి పూర్ణములుగదా !

ఉత్కళింగమే యుత్కలముగాను, తలకళింగమే తెలుగుగాను మాతిన దని కొందఱ యభిప్రాయము. అట్టి యభిప్రాయ మగ్రహ్యము గాదు. కాళిదాసుని కాలమునకు ముందే యుత్కళింగ ముత్కల మయియుండును. కనుకనే యాయన మధ్యకళింగమునే కళింగమని నిశ్చయించుకొని దానికిని వంగమునకును నడుమ నుత్కల మున్నట్లు వచించెను.

త్రిలింగమధ్యస్థిత కారణమువలనఁ దెలుగు గయ్యె ననునూహభరిత హృదయములందుఁ దలకళింగమే తెలుగు గయ్యె ననునూహము చోటు నొంద కున్నను, మొదటియూహముకంటె రెండవయూహమే యధికతరయుక్తియుక్తము. చెప్పంబడుచున్న మూఁడులింగములును సృష్ట్యాదినంభవములుగాని యేకకాల ప్రతిష్ఠితములు గాని కా వనుట నిక్కము. అలింగముల ప్రతి

ష్టలకు మునుపు తన్మధ్య దేశము నామశూన్యముగ నుండె ననుట యనమర జనము. మఱి పదములు మాఱునపుడు వర్ణాగమవర్ణలోప వర్ణవ్యత్యయములు బహుళములు. కాబట్టి తలకళింగమే తెలుగు గద్యవని నానమ్మిక.

మహాభారత శాంతిపర్వ చతుర్థాధ్యాయమునందు “తతః కదాచి ద్రాజాన స్సమాజగ్నుస్త్వయంవరే | కళింగవిషయే రాజ న్నాజ్ఞ శ్చిత్రాంగదస్య చ | శ్రీమ ద్రాజపురం నామ నగరం తత్రభారత ||” అని యుండుటవలనఁ గళింగదేశపు రాజధాని రాజపుర మైనట్లు విశద మగును. ఆరాజపురమే “యాజపురము” లేక “జాజ్ పూ”రని తోచెడిది. అయినను, క్రీ॥శ॥౪౭౪-౪౭౫ లో బ్రాహ్మణులన మొనరించిన కేసరివంశ్య యయాతి కేసరి శ్రీజగ న్నాథస్వామి నిర్మాణ ప్రతిష్ఠలును, భువనేశ్వరాలయమునకుఁ బునాదివేయించుటయును. కాన్యకుబ్జమునుండి పదివేలబ్రాహ్మణులను రప్పించి వైతరిణీనదీతీరస్థమును దనకు రాజధానియు నయిన “జాజ్ పూ” నందలి “దశాశ్వమేధ ఘట్టము” న నొకగొప్పయజ్ఞమును నిర్వహించినట్లు దేశచరిత్రమున నుండుటవలనఁ దద్యజనకారణమునం జేసి యా రాజధాని ‘యాజపుర’ మయి యిచ్చుడు “జాజ్ పూ” రని వాడంబడుచున్న దని కొందఱు అందురు. ఉత్కళింగదేశజలయిన “ఝాడు ఆ” (ఆరణ్యక) బ్రాహ్మణులు యజన యాజనముల నెఱుంగకుండుటవలనఁ గాన్యకుబ్జ బ్రాహ్మణులను రావించుట జరిగి యుండఁజోలును. కళింగదేశము మూడుభాగము లైనవిన్నట్లు నుత్కళింగముయొక్క రాజధాని జాజ్ పూరును, మధ్యకళింగముయొక్క రాజధాని గంజాముజిల్లాలో సముద్ర తీరమున నున్న కళింగపట్టణమును, తలకళింగముయొక్క రాజధాని రాజమహేంద్ర వరమును నై యుండెను.

సింహభూమి మండలమునఁ బ్రవహించుచున్న సువర్ణరేఖానదీతీరము నందు నుండిన “కర్ణసువర్ణ” మను పురము గొంతకాల ముత్కలదేశమునకు రాజధానిగ నుండెను. అది యిప్పుడు నామమాత్రానశిష్టమయినది. కామార్జున- ఇంద్రవర్మ క్రీ॥ శ॥ సప్తమశతాబ్దమున ముఖలింగమును రాజధానిగఁ జేసికొని పరిపాలించుట వలనను బిమ్మట వచ్చిన గంగావంశాధిపతులు భువనేశ్వరమునందుం బలె దానియందుం బెక్కుశివాలయములను నిర్మించి దానినే రాజధానిగ నంగీకరించుటవలనను ముఖలింగము లేక నగరకటకము గొంత కాలము మధ్యకళింగమునకు రాజధానిగ నుండెను. శిలావంశమువారు మధ్యకళింగమునం గొంతకాల మాధిపత్యముంజేసిరి. అయినను వారు గంగావంశజులతో నెయ్యము నెఱుపుచు సామంతరాజులయి యున్నట్లు తోచెడిది. తలకళింగ రాజధానులు మాఱుదుండె నను వృత్తాంతము మనకు నూతనముగాను.

శ్రీ॥ శ॥ ౬౫౭ లో లలాటకేసరి లేక అలాటకేసరి భవనేశ్వరాలయ
నిర్మాణకార్యమును యుద్ధము గావించుటయేకాక, భవనేశ్వరమును నిజరా
జధానిగఁ జేసికొనెను. శ్రీ॥ శ॥ ౬౫౮-౫౯౩ నడుమ వృషకేసరి కటకపురమును
నిర్మించెను. శ్రీ॥ శ॥ ౬౦౩౪-౫౦ నడుమ మధ్య కేసరి జగన్నాథక్షేత్ర సమీప
మున నున్న “అశ్వనభా” అను పనునెనిమిది నాశములుగల పేతువును గట్టిం
చెను. శ్రీ॥ శ॥ ౬౦౭౫-౬౦౯౦ నడుమ ననంగభీమదేవుడు నిజరాజ్యమును
గంగావతిమొదలు గోదావరి వఱకును బంగాళాభూతము మొదలు సోనపుర
మువఱకును వ్యాపించుచేసి, కటకమును గోటను గట్టించి, యిప్పుటి జగన్నా
థాలయమును నిర్మించి, యనేక పేతుసరోవరాదులను రచించి, పెక్కుగ్రామ
ములను బ్రావృణులకొని, క్రొత్తనాణెములను వెలయుచి, వీరశ్రీగజపతి
గొడేశ్వరనవకోటి కన్దాటోత్పలవర్గేశ్వరాది బిరుదములను దాల్చెను. శ్రీ॥ శ॥
౬౦౯౪-౩౧ నడుమఁ బరిపాలించిన తృతీయానంగభీమదేవుడు సైరము “త్రి
కళింగాధినాథ” బిరుదమును దాల్చెను. శ్రీ॥ శ॥ ౬౦౯౫-౫౭ నడుమఁ బరి
పాలించిన నరసింహదేవుడు “ఉత్పలకళింగసామ్రా” ట్టును బిరుదమును గ్ర
హించెను. శ్రీ॥ శ॥ ౬౦౯౬ లోఁ బరిపాలన మారంభించినట్టియు మొదటి
నరసింహదేవునకుఁ బొత్తుడయినట్టియు ద్వితీయనరసింహదేవుడే గంగావంశ
మువారిలో “గజపతి” బిరుదమును మొదటఁ గొనినవాడు. ఉత్పలదేశము
గజపతుల మగుటవలన నతడు “గజపతి” బిరుదమును గొనియుండును. శ్రీ॥
శ॥ ౬౦౯౭-౬౫౦౪ నడుమనున్న పురుషోత్తమదేవుడు దండయాత్ర వెడలి,
కాంచీపురాధీశు నోడించి, యాతనికూఁతురయిన పద్మావతిని పెండ్లాడెను.
మఱియు నితఁడు వీరశ్రీగజపతి గొడేశ్వర నవకోటికన్దాటకలబగ్గేశ్వరాది బిరు
దములను బొందెను. శ్రీ॥ శ॥ ౬౫౦౪-౩౨ నడుమఁ బరిపాలించిన ప్రతాపరు
ద్రదేవుడు కృష్ణదేవరాయలకు నోడి తనకూఁతు నతని కిచ్చెను. ఇతని
కాలముననే శ్రీమచ్చైరస్య స్వామివారు పురుషోత్తమక్షేత్ర మునకు విచ్చేయు
టయుఁ దద్దేశమున వైష్ణవసర్వము ప్రబలుటయు జరగెను.

ప్రతాపరుద్రదేవుని కొడుకయిన వీరభద్రదేవుని సోదరి ననుగ బ్రతా
పరుద్రదేవుని కూఁతును గొండవీటిలోని కేరవరదుర్గాధీశుఁడును బాసపాటి
తమ్మిరాజు తనయుఁడు నయిన రాచిరాజు పెండ్లాడెనట్లు కవిజీవితములు ౫౧౪
వపుటయందు ముద్రింపబడి సవర్ణముకొఱకుఁ గృష్ణవిజయములోని “నవ

భారతాభ్యాస" మను నీనవద్య మియ్యంబడి యున్నది. "కటకేవ్యరుని చేతఁ గని కేతవర మాత్యులైరముగ నేలె నేభావిభా"దను నానీనముయొక్క రెండువపాదము రాచిరాజ ప్రతాపరుద్రవిజయము గూతునే కాక, కేతవరమును సైతము పొందినట్లు సూచించుచున్నది. రాచిరాజ ప్రతాపరుద్రుని బరాజితునిగఁ జేసినట్లొకద్యమును గనంబడదు. అయినను గజపతులను జయించి వారి "గజపతి" బిరుదమును బూసపాటివా రొందినట్లు కృష్ణవిజయమునఁ గలదని మన్నిపులలో నొకరు నాకు తెప్పిరి. నేనంత ప్రయత్నించినను నా కాపాత్రములభింపలేదు. ప్రతాపరుద్ర దేవుడు కృష్ణదేవరాయలకు మాత్ర మోడి తన కూతు పరదిగిచ్చివట్టు లుక్కులచేతచక్రమువలన గోచరించును. అంతేకాని యతనికి వేకొకకూతురున్నట్లుగాని యామెను కేతవరనహితముగ రాచిరాజ నకిచ్చివట్టుగాని యుండలేదు. మఱి రాచిరాజ నామముగాని కేతవరనామముగాని యందుఁ గనంబడదు. అంతేకాక వీరభద్రనామధేయుడు గజపతి రాజులలో నెవ్వండును లేడు. భంజవంశజులలో మాత్రము వీరభద్రభంజనాముఁ డొకఁడుండెను. కేతలు దమచేత జయింపబడిన వారిని దాము జయించి యున్నట్లు సూచించు బిరుదనామములను ధరించుట స్వాభావికము ; పరాజితుల బిరుదనామములనే తాము ధరించుట యస్వాభావికము. కాన గజపతులను జయించి పూసపాటివారు "గజపతి" బిరుదమును కేకొనిరను పమాచారము చింతసీయము. మాధవవర్మ విశాఖపట్టణమండలమువకు వచ్చి మరులని భోగాశ్చరమును పేర్కొనామృదుభానువివలనఁ గొలువకుఁ గొనినట్లును, క్రీ. శ. ౧౬౮౦లో నీతారామరాజు బల్లభమిడె గజపతితో మైత్రిని పలిపినట్లును, క్రీ. శ. ౧౭౧౩ లో నిద్విజయనగరదుర్గమును నిట్టించి యిక్కడకుఁ బోబుగ్గారునుండి రాజధానిని మార్చిన విజయరామరాజు క్రీ. శ. ౧౭౭౧లోఁ బల్లభమిడెలోని హిరమండలము హుండాను ప్రతారణముచేతను బలవంతముచేతను గ్రహించినట్లును కార్త్యాయకలు విశాఖపట్టణమండలపు మాన్యమునందుఁ గలదు. గజపతులచక్ర యుక్తియందును ప్రబలినట్లు పూసపాటివారిచక్ర విశాఖపట్టణమండలమున క్రీ. శ. పదునెనిమిదవ శతాబ్దమున ప్రబలి నట్లు కనంబడును. అప్పుడు వారు "గజపతి" "కళింగాధిపతి" యను రెండు బిరుదులను సైతము చేకొనియుండుదు. తలకళింగాధిపతుల చరితములను నాకంటె ముచ్చోతలే యొక్కవగ నెఱింగినవారను విశ్వాసము గలవాడనగుట న్నాని నిట నుచువను.

కళింగరాజుయిన చిత్రాంగదుని నూతును దుశ్యోధనుఁడు పెద్దాడై
 స్వల్ప మహాభారతశాంతిపర్వమున నున్నను, మీద నుదాహృతమయిన :: అం
 గవంగ కళింగేశు” అను శ్లోకమునుబట్టి కళింగ దేశ మచిత్ర పూరిన దనియు,
 పందలి యాదిమహానులు పతితరులుగను స్త్రీచ్ఛులుగ నెన్నఁబడుచుండిరనియు
 దోచక మానడు. అట్టి యాదిమహానులలో నోశ్రులను నొక తెగవా రిప్పటి
 కిని గలరు. వారు తెలివి గలిగి కృషికులును శూరులునై సర్వవిధములఁ దెల
 గాలను బోలియుంచును. “శవైకస్తు క్రియాలోపాదిమాః శ్చత్రియజాతయః |
 వృషలత్వేంగతాలోకే బ్రాహ్మణాదప్యనేవచ | పౌండ్రకాశ్చైవ ద్రవిడాః కా
 భోజా యవనాశ్చకాః | పారదా వహ్లావాశ్శీనాః కిరాతా దరదాః ఖశాః |”
 అను మనుస్మృతి దశమాధ్యాయమందలి శ్లోకద్వయమును బట్టి యోధులు
 పతితశ్చత్రియులయి యనార్యులలోఁ జేరినట్లు కనఁబడును. “రథోద్ధాన్వాదిదా
 న్సౌంద్రాం శ్శీలాత్పైవ సకేరభాః |” అని రామాయణమందును, “పా
 ణ్యశ్చ ద్రవిడాం శ్చైవ సహితాం శ్శీద్రకేరభైః |” అని మహాభారతము
 దును వారుగ్గడింపఁబడి యున్నారు. వారుకళింగములోని “భాగ్నా” ప్రదేశ
 మున వసించుటవలనఁ దత్ప్రదేశము “పౌండ్రదేశ” మయి; సామాన్య జనవ్య
 వహారమున :: “బడిశా” యయి, అంగ్లోచ్చారణప్రభావమున నివుడు :: “బిస్సా”
 యయినది. పౌండ్రులనుబట్టి యోధ దేశ మేర్పడినట్లే తెలగాలను బట్టి తెలగనా
 దేర్పడెను. పౌండ్రరాజు గజదంతములను బొందవులకు వర్పించినట్లు మహాభా
 రతసభాపర్వమువనండుటవలన నోశ్రులలో రాజమంత్రాధ్యక్షుడు యిది రమ చి
 స్తప్రదేశమును చా మేలుకొను చుండి రని తెలియును. “శవ ఆభీర చాం
 డాల శిబర ద్రవి వోద్రకాః | హీనా వనేచరాగాంచ భాషా సస్వప్త ప్రకీర్తి
 తాః |” అను భరతముని వచనమువలన నోశ్రులభాష సవర మొదలగు బాష
 లను బోలి నీవఱుగ నెన్నఁబడుచుండె ననుట సుస్పష్టము. ఆర్యసంవర్క
 ముచేర నది సంస్కరించఁబడి యుక్తులనామముం బడసి సభ్యులను గాంచ
 ను. ఇవుడు సింహభూమి యని పిలువఁబడు మండలము పూర్వము “హర
 భంగ” మని వాడఁబడుచుండెను. అందు నివసించుచున్న “భూమియా” లేక
 “భూయా” యనువారే యందలి యాదిమజాతివారు. వారు జన్మిదమును చా
 ల్తును. భూమియాపదమునకు భూమి గలవా రని యర్థము. ఇప్పటి సింహవం
 శ వృత్తియులు భూమియోలను జయించి వారి ప్వర్తమును వశింపఁ జేయుట

యే కాక, తత్త్వ దేశ నామమును మిహభూమిగ మార్చిరి. మఱి భూమియూ
లను హినులుగ గణించిరి. కేతలచేతలను బరాజితుల దుర్గతులను వర్ణింపన
క్కఱలేదు గదా. మీఁదఁ బేర్కొనబడిన యోధులు, తెలగాలు, భూమి
యూలు గాక, కోలో, భారియా, పురాణో, భూమిజో, పోరోజా, (ప్రజా)
సాంతాళో, కొంఠా లేక కోడు, కోయ, గొండా, భూసియా, కొండారా,
కెవుటా, జాలరి, కొదోళో, ఘుషురియా. చామారో, డొమొ, పాణో
(పాండ్రో), పొరి, బొఖుడి, సవర, బగతా మొదలగు జాతిజులు కళింగదే
శాదిమనివాసులు. వీరిలోఁ బెక్కు తెగలవా రిప్పటికిని బ్రాహ్మణుల నపేక్షిం
పక తమ వివాహాదికృత్యములను దమవారిచేతనే చేయుతురు.

అదిని గళింగదేశమునందు ధర్మము లెట్లుండెనో, జనులమతము లె
వ్వయో, యేయే దేవత లారాధింపబడు చుండిరో నిశ్చయింపం జాలము.
ఐనను జనులు సేయుపూజలు జీవహింసతోఁ గూడియుండె ననియు నందు
“కొంఠా లేక కోడు” మొదలగునవారు సరబలులను సైత మిచ్చుచుండి
రనియు నన నొప్పును. క్రీ॥ పూ॥ తృతీయశతాబ్దము మొదలు క్రీ॥ శ॥ నవ
మశతాబ్దము వఱకును జౌద్ధమతమును, గొంచె మించు మించుగ జౌద్ధమత
ముతోడనే కొంతవఱకు జైనమతము నటుతరువాత శైవము నటుపిమ్మట వై
ష్ణవమును గళింగదేశమున వ్యాపించెను. ఇన్ని సాధుమతములు వ్యాపించిన
నేతద్దేశమున నిప్పటికిని జుతుహింస నిలిచియుండుట యత్యంతశోచనీయుము.

కళింగదేశమునకు నార్యులు వచ్చినకాలమును నిర్ణయించుట కెట్టియా
ధారములును లేవు. క్రీ॥పూ॥ బహుశతాబ్దములకు ముందే యార్యాగమన
మై యుండును. యయాతికేసరి రష్ట్రించుటవలన బ్రాహ్మణులు కన్యాకుబ్జదేశ
మునుండి యుత్కళింగమునకువచ్చినట్లు మీఁద నుడువబడినది. ఆర్యులు మ
గధమునుండి యక్కడకు వచ్చి నట్లు కొమఱ్ఱజా వేంకటలక్ష్మణరావు వ్రా
సెను. ఇట్లు దేశభేదము నూచిత మగుచుండుట వలన నార్యు లుత్తరదిశనుం
డి యుత్కళింగమునకు వచ్చి రనిన నిర్వివాదముగ నుండును. వా రోడ్రులను
బరాజితులుగం జేసి తద్దేశనామము నయిన నిలువం దలంపక నిజార్జితదేశ
మునకు నుత్కల మని పే రిడిరి. ఐన నోడ్రనామము విడువ కుండుటం గాం
బోలు దాని నోడ్రముగ నవరించిరి. ఇపు డుత్కలమునకు నోడ్రము పర్యాయపద
మైనది. పరాజితు లైనయోధులు సీచు లైరి. ఆర్యులు మధ్యరాష్ట్ర

ము నిండినవిమ్మట దానికి నంటియుండిన యాంధ్రదేశమున వ్యాపించిరి. ఆంధ్రదేశము మధ్యరాష్ట్రమును బశ్చిమరాష్ట్రము నొరసియుండి నట్లు తోచెడిని. అద్దేశముపైతము నిధ్యదక్షిణ మగుటవలన నదియు నార్యప్రవేశపూర్వ మనార్యజనాకీర్ణముగ నుండె ననుట నిస్సందేహము. అందలి జనులుపైతము సమరులుగను నేర్పరులుగ నుండిరి. దాని స్థానము సరిగఁ జెప్పటకు పీలులేదు. దాని యెల్లలును గళింగసీమలువోలె నానావిధములుగ మాటుచుండెను. ఆంధ్రరాష్ట్రప్రభువులశాసనములు ప్రాకృతభాషయందే యుండుటవలనను, ఆంధ్రకవులచరిత్రము ప్రథమభాగము ౨౬౭ వ పుటయందు “భౌతికకళానిధి” లోనిదని యుదహరింపబడిన యాంధ్రభాగములలోఁ దెలుగుచేరి యుండక పోవుటవలనను, ఆంధ్రము తెలుగు గా దని నిశ్చయింపం దగును. అంధ్రాగతులయిన యాష్యులు తలకళింగమున వ్యాపించి దానిని స్వీయదేశముతోఁ గలిపికొని యుంచును. అప్పటినుండి తెలుగుభాష ప్రాకృతసమశ్లేషములను ప్రాకృతభవశ్లేషములను గలిగి వృద్ధి నొందినది. మఱియు నాంధ్రమును తెలుగు నుత్కలౌక్తములువోలెఁబర్యాయపదములుగ వాడం బడుచున్నవి. పూర్వముకప్పు దొడలు హెచ్చంగ నగ్గిపిడుగులు పడుటవలన నగ్గిమిత్తుని కన్నలు పోవఁగ నతఁడు దనకన్నుల కొఱకు సూర్యుని బ్రాకింప నతఁడు ప్రసన్నుడయి యగ్గిమిత్తున కొక భాష నొసంగ దానిమహిమ వలనఁ బోయినకన్నలు మరల రాఁగ నంధతను బావుటంజేసి యాభాష యాంధ్రనామము గలదయి నట్లు “భాషాముకుర” మను నాంధ్రగ్రంథముందలి రెండుపద్యము లాంధ్రకవుల చరిత్రము-ప్రథమ భాగము-౨౬౯-౭౦ పుటలలో నున్నది. ఈ యనందర్థపురాణగాథను నమ్ముటకంటె నానార్థరత్నమాలయందు “అకాశో బ్రహ్మవిష్ణీకకమశేష్యంగణే రణే” అని యుండుట వలన “అ=యధమును; ధ్ర=ధరించునది యగుటంజేసి అంధ్రమై, అంధ్రమే స్వార్థమునందఁ అంధ్రమయ్యె” నని తలంచుట సమంజసము. ఆంధ్రుల శౌర్య మితిహాసప్రసిద్ధమగుటవలన మీఁది నిర్వచనము యుక్తముగ నుండును.

అటులేరువాత నార్యు లుత్కలమునుండి దక్షిణమునకును దలకళింగమునుండి యుత్తరమునకును గ్రమక్రమముగ వ్యాపించి మధ్యకళింగము నాక్రమించిరి. కట్టార్యులు ప్రవేశించినవిమ్మటను, జగన్నాథము, భువనేశ్వరము, మహేంద్రగిరి, సిరిగోకర్ణము, ముఖలింగము, శ్రీకూర్మము, సింహచలము,

బ్రాహ్మరామము, కోటిభరి, ముగళగిరి మొదలగు హరిహరక్షేత్రములు వెలసిన తరువాతను గళింగము పుణ్యదేశములలో నొకటి యైనది. ఉత్కలదేశమునందు వాడొకడు “ఋషిగుల్కాం సమాసాద్య యావ ద్వైతరణినదీ | స ఏవ హ్యుత్కలో దేశః పుణ్యక్షేత్రం స్రవక్తతే” అను శ్లోక మందులకు నిదర్శనము. ఋషిగుల్కానది గంజామువద్ద నున్నది.

“కాళిదేవ” లేక “కాళింగు” అను వొక తెగవారును, కళింగకోమట్లను మహాకలెగవారును మధ్యకళింగమున గలరు, ఏ రాజ్యమండియు పభ్యతను గన్నవారు ; మఱి యుక్తోపవీతము బాల్చువారు. అందు మొదటి తెగవారు ముఖలింగేవ్వరుని సింహాచలసమీపమున మన్న మాధవస్వామిని బూజించుచున్నారు. అలోలిపడ నాయకులు మధ్యకళింగమున వ్యాపించువఱకును వారచ్చోట బ్రాహ్మణ స్థానీయులుగ నుండిరి ; గొడవ తెగవా రప్పుడు నిప్పుడును వైశ్యకృత్యమును జేయువారు. కళింగదేశవాసులు పనుకలును, బండితులును గొన్ని కళలయును నిపుణులు నై యుండిరి.

నూపురమహిమ లేక కన్నకిచరిత్రము

—• తి. సు. మురుగేశ పిల్లెగారు —

(గతపంచిక శేషము)

కన్నకి గోవలుల పెండ్లి.

ఇట్లు నానాటికి చెలితెక్కచందు చందంబున నందంబై పెచ్చుపె
రిగి విచ్చలవిడి నిర్దాసు బ్రాహ్మణుల కొకటిగా వన్నెకెక్కి పొప్పివో
వునుఁ బనునాతీతుల పోతెడై గోవలుఁడును బుద్ధెండ్రుగల పోతి
డై కన్నకిముఁ జెలువారి యుండుటం గని చుట్టలందఱును గన్నకికి ద
గివపెనిమిటి గోవలుఁడ యనియు, గోవలునికి దగివయిల్లాలు గన్నకియ
యనియుఁ దీర్చారించి వారెండు లగుమాపాత్వవిడి మానానుమదికి
ని దమతమయెడఁదలఁగల * యొప్పికొలుం చెలిపిరి. చుట్టములమైకొళ్ళ
నియ్యకొని యాయుధ్వరితలిచుండు సట్లావర్చుట కుష్టగొని చేపట్టుసేయుచు
టకు దిట్టపటిది, పోదెగాంత్తచే మంచిమూయలమునెట్టి, చెట్టప్పుపండుగకు
వలసినబండముల సవ్వారిగా సేకరించి, చుట్టములను, నంటువారలం బిలువం
చిరి. ఇండ్లు, పందిరి మొదలగువానిని బట్టిటవలికి, ముత్తెపుసున్నముతో
ముగ్గులిడి, యకటిప్రాకులు, మొవలిలిట్టిలు, పోత, గొబ్బరి పాళలు, విరిదం
డలు, ఉల్లడములు మొదలగువానితోఁ గైసేసిరి. పెండ్లిచవికలో జలతాయజ్ఞ
లీలు, దొడిసెకులివచ్చు, పచ్చనిసకళాకు, చురువాలుగట్టి రంగుటయిగులం
గదంబముతో వలికి, తెలిగంబురాదుమారముచే ముగ్గులువెట్టి, యెలమావి
చివున్న, బచ్చనితోమాలియలతోను, మల్లెలు, మొల్లెలు, నంకెగలు విరవాది
మొగిళ్ళు, కేందమ్మి, చెందోవ, పొన్నలు, పొగడలుమున్నగు వలపులొలయు
పుపుటత్తులఁదొడిగి, నిండుకుండలునింపి, సజ్జరసంపుటొగలువేసి, పుత్తడివన్నె
లునుసాదివాసియు, జరబొజ్జిండ్లు, పిల్లడిండ్లు మొదలగువానితోఁ గైసేసిరి.
పెండ్లికొడుకైన గోవలుని బట్టిట నీరాటయొవర్చి నీరాజవీణాము గట్టనిచ్చి,
వెలిప్పుమత్తాయి దొడిగి, వట్టమాయుచచ్చడము గప్పి, గంబూరగండము
జవ్వాళుల నునుపుగా వలది, నొసట వెలియూచి పూసి, జొకపొక్కిలి చుక్క
బొట్టిడి, లలకు బొగాయూచి, తురాయి సెక్కి మూలతాచొకట్లు పులుగువచ్చ
లతావడము దమ్మికెంపులముద్దుటుంగరము, గండకండేరము మొదలగుతోడ

పులఁ దొడిగి హవణించిరి. ఈలాగునం బెండ్లికూతురైన కన్నకిని నిగారపుమి
న్నలు దావఁబడినమేలితోడపులతోను, మాదావళపుగంగోరుపావడ, జరబా
జాచీర, జాలీలరవికలతోను, మైపూతగండముతోను వలపులొలయుఁ బలువ
గల విరులదండలతోను హవణించిరి. మూరుతలగనము దాయఁగా వీణియ, వా
సెగోలు, నాగనరము, డవిణ, డోలు, డంకా, గిడియ, మద్దెల, చుయ్యంకి,
వీరాణము, కవడె, కాశె, బూరుగ లనువాయదములు గొల్లునఘాయంప హ
రువుగా మురుపుసేయఁబడిన పెండ్లికొడుకుఁ బెండ్లికూతుం దెచ్చి రంగారు
పెండ్లియరుంగున గడ్డియయందుఁ గూర్చుండఁజెట్టిరి. ఐదువ తైరేనికుండలు
దెచ్చియుంచి సేసలిడిరి. నేలిచాలుపులచే సతనాల్కలసాము జక్కగా రాజా
కొని రగులుజేసి బావనలు దీవనలిడ, బాపెతలు సేసలిడ నైదువలు తేజే
వెట్ట గోవలునిచేఁ గన్నకిచెట్టవట్టించి, డిగ్గిసాకిరిగాఁ దాలిబొట్టుగట్టించిరి. ఇ
టికవ లొండొరులు దలఁబ్రాల్వోసి చెట్టవట్టుకొని చిచ్చుకవలగాని రానిచ్చి
కూర్చుండఁజెట్టి పెండ్లిపండుగ గన్నులకుం బండువులుగాఁ జరిగించిరి. పెండ్లికే
తుంచిన వారలకు గంబూరముగలిపిన మలకాకాండము, గొట్టగివన్నీరు, దావు
లీను పూవుతెత్తులు, పండ్లు, గొబ్బెరలు, నెలవత్తి బాగాలు పుట్టములు, సొమ్ములు
పసిండినానెములం జాలుఁజాలు నని తనియున ట్లవ్వారిగా నొసంగిరి. పేదసా
దలకుఁ బసిండిజడింగుదీసి, లాఁతివిలాతివారల కేరాళముగా నాతములొసంగి
త్తుప్పటిలం జేసిరి. పెండ్లికి విచ్చేసి యింటిపట్టెటంగిన కవలం దీమించి, కాయ
వుతో గారవించిన కరికాలచోళమన్నీనికి మత్తుగారులమొత్తము, గత్తలాని
గమి, యరదములు, నందలములు, మిన్నలు, విలువయిడ నలవిగాని రతనంపుఁ
దొడవులు, మేలిజరబాజాపట్టుదుప్పల్లు, జింకపొక్కిలియుఁ, బచ్చకప్పరముం
బన్నీటం గదంబించిన సిరిగండముఁ, గవ్రపువీడియము వలపుగులుకు విరులదం
డలు, వింజామరములు, వెలిపట్టుగొడుగులు కలువకాళంజి మొదలగురాచ
సొమ్ముల సూడిదవెట్టి సేవించిరి. ఇట్లు గనులకింపుగాఁ బెండిలిపండుగ జరగఁ
బడి యాలుమగ లల్లారుముద్దుగా మనుచుండిరి. పెండ్లిపండుగయొక్క నిగరం
పుఁబెరిమొ దిలకించి కన్నకిగోవలులతల్లిదండ్రులు హాళిచే సుమాళంపుటింపు
కడలిసోలలాడిరి.

కన్నకిగోవలుల కాపురము :—కన్నకి గొన్నమగనినే కంటగన్నద
య్యమని తలంచి మగనికి జేయవలసిన యూడిగములలో నెఁతేనియుఁ గొ

అంత సంతరింపక మగఁడు సంతసించుచువున నోలగించుచుండెను. గోవలుని తల్లి తనకొడుమంగోడండ్ర నింటికాపురము సేయుటలో నలవాటువడి కుమర నలయు నని తలపోసి యింటికవలకు గావలసిన బండము లన్నింటిని వేటొక మామవులో నింపి, పనిసేయు పనువరుల బనిచి యామామవులో నాలుగు గలం గాపుర ముంచెను. ఆలుమగలివ్వుకు నుల్ల మొరిమికవడి యామాలియ యం దుండి చుట్టల బుజ్జగించుటయు, విందుల బావల నోముటయు, విన్నా గుల నెదురేగి తెచ్చి యూడిగము లొనర్చి యోలగించుటయు, జోగులు, జంగమువారలు, దిరివరులు మొదలగువారలకు వలసినవాని నింపునొడువు లతో నొసంగి తనిపించుటయు మొదలగు నిగారపుణేతలచే నింటిపట్టుం బాలుబడితో జరగించుచు మాతుకెక్కి మనుచూడిరి.

మాధవి :—కావేరీపూం బట్టణములోఁ జిత్రాసతి యను గడనపడఁటికిఁ గూతురొక్కతె యుండెను. అది మాధవి యను పేరయొచ్చులాఁడి. మాధవి బాల్యముండే యనేకవిద్యద్యులచే ననేకవిద్యలు నాటపాటలు మొదలైననా హిత్యవిద్యల నేర్చి విద్యావైదుష్యము నొంది బెడగాంచుచుండెను. తనకొమరిత భరతివిద్యాపారీణతయుండును, గాంధర్వవిద్యాగాంధీర్యముండును సాహిత్యవి ద్యాచాతుర్యంబునందును విజ్ఞువీరి వాగ్దేయకారకవైభవధురీణయై వజులుటం జిత్రాసతి రాజనమ్మభుంబున నివేదించెను. రాజు దనసభలో మాధవియొక్క విద్యామహిమల వెల్లడించునట్లు గట్టడయిడెను. మాధవియు, రాజసభకే తెంచి తనభరతివిద్యాసామ్రాజ్యత్వముం దగువిధముల నేరీమిపేరిమితో నెల్ల డించి సభానదులచక్షువులయం దానందామృతము నాసారించెను. మాధవి నటించి చూపినయాటపాటలయం దలగుచూడిన ఆంగిక, వాచిక, ఆహార్య సాత్త్వికములగు చతుర్విధాభినయములం బౌత్ర బహిః స్థానాంతః స్థానములు వికాసించునట్లు అంగ, ప్రత్యంగ, ఉపాంగములతో నభినయించి చూపినలా స్యతాండవములయందుఁ చిసాధించిన పాదచారీహావభావముల మనోజ్ఞతకును సాహిత్యరచనాసారస్యములకును మార్గము దేరి యనునాట్యభేదములకును, విషయవిసమృతలకును నపరిమితానందరసాన్నిలోలాయమానమానసుండై మా ధవికి దలకోలను చిరుదమును, నన్నెమీఱిన జాంబూనదకమలమాలయు, వేయినెనిమిదిస్వర్ణదీనారములను గరికాలచోళసమ్మ్రాట్ట సమ్మానముగా నొ సంగెను. ఆస్వర్ణమాలయు వేయినెనిమిదికర్ణముల బంగారము విలువగలదిగా

నుండెను. మహారాజసభలో సమ్మానముగాఁ బొందినబహుమానములంగొని మాధవి తనతల్లితోఁ గూడఁ దనమందిరమువేరి పేరిమితో బెడఁగారుచుండెను.

గోవలుఁడు మాధవి స్వలచుట :—చిత్రాపతి, 'యీపుత్తడిదండకు దరయైన వేయి సేనిమిదిదీనారముల నిచ్చి విలుచువాడే నాయనుఁగుంగూతురైనమాధవికిం దగినమగఁ డాఁగాక' యని మందలించి యాదండం దనబొని సయగు గూని యనుదాని కిచ్చి యావీటిపెద్దచదుకమం దుండి యచ్చుదాని వలె నాగూనిని బుత్తడిదండం జేతంబట్టుక నిలువంబెట్టి తనటుకి నేరెను. మాధవియొక్క యాటపాటలపాటవములను దానిమురిపెములను దిలకించి తమక మగ్గులమయి కలువనేహపోరికోహటించి తత్తరపాటుఁ జెందుచుండిన గోవలుఁ డాబంగారుదండను బట్టి గూనితోఁగూడి మాధవియొక్కదీమంబునకు మంతనంబున నేగెను. మాధవి గోవలుని మిక్కుట మగుమక్కువతో నెదురేగి శోడితెచ్చి గారవముతో లాలించి కొలిచి నాటిదినము మొదల గోవలునిఁ దనకు మగనిగా వలచి తనవలపుల మెలకువతో వెలయించుకొని వెలరారుచుండెను.

మాధవియు గోవలుఁడు నొంజొరులు ననువుగలవారలై మనసొద్ది కతో నింపుగా మనుచుండిరి. గోవలుఁడు దనయొద్దనుండిన పలుదినుసులైన బండములనుఁ బైకములను నానాటికి నవ్వారిగా నొసంగి, దానియింటనే పోతచిగా నుండెను. కన్నకి దనపెనిమిటియొక్క యెడఁబాటు నోర్వజాలక యెంతోవంతుఁ గుందుచుఁ బొక్కుచుండెను. అట్లు పొగులుచుండినను గన్నకి దనయెడఁద నడరిన యెడఁబాటునంతల సంతయు వెలిపుచ్చుకయుఁ దనయే లినవానియెడం జాలిగొని విసుంగకయు నిటివట్టు నాలుడి గోలువోవక మేలిమిగా జరగించుచుండెను.

మణిమేఖలపుట్టుక :—గోవలుఁడు మాధవితో నింపుగాఁ గలసిమెలసి వెలరారుచుండుతటి గోవలునికి మాధవియు వొకయాఁడుబిడ్డ వుట్టెను. గోవలునిపంగసములోఁ దొంటివారలలో నొకరికి మును పొకస్రాద్ధున నొక దయ్య మువకార మొకటింజేసి యుండెను. ఆ బాసవాలపేరు మణిమేఖల. ఆ వేఁపుం బేరునే తనకూతునకు నిడుటకు వలచి గోవలుఁడు మాధవికిం జెప్పెను. మాధవియు గోవలునివలపు నియ్యకొని తననిసువునకు మణిమేఖల యనిపే రిడి యింపొందుచుండెను. బుడుత వుట్టినందుకు గోవలుఁ డుప్పొంగుచుఁ బలు

రకములైన యావుల నేరాళముగా నొసంగెను. అత్తతీ గోవలునియెడ నీవిఁ గొనుటపొంట బాపనముదుకఁ జొకఁ జేతెంచుచుండుచోఁ గైపుటేనుఁగొ క్కటి యతనిం దఱిమిపట్టెను. ఇట్టియెడఁగువాఁడు గన్న గోవలుఁ డడలి, యుద్ద విడిఁ బరువిడి యాపాటుని నామత్తుగారునుండి విడదీసి కాచి కాయపుతోఁ గావలసినకలుముల గారవముతో నొసంగి నేవించి వీడ్కొలిపెను.

వేలుపుతేనిపండుగ :—కావీరిప్పుంబట్టగామం దేడాది కొకసారి వేలు పుతేనకిఁ బండుగ నేయుట యలవాటుగా నుండెను. గోవలుఁడును మాధవియు మచ్చికతో మనుచుండునదనున నొక్కయేట నెప్పటియట్ల వేలుపుతేనికి బండుగ నడిపింపఁగల సావి సంతరించెను. అప్పు డావీటిమానిసు లందఱు దమలేమగీములను, వీమలను, దేవళములను, రచ్చలు చావధు మొదలగువా నిని బట్టగామంతయు మిగుల హఠితో హరువుగా హవణించిరి. పండుగూ గొండాడుటకుఁ దెక్కి మెక్కింపఁబడెను. ఇరువదు నెనిమిదినాళ్లదనుకఁ బండు గుసాలమేలిమిగాఁ బట్టగాంపుమానిసులచే జరగింపఁబడెను. అట్టియదనున నేకి మీఁడు దనయేలుకోట్లతో విచ్చేసి వేఁగంటినిలువునకు నీరాటహవణిక మొదలగువానిని నెంతో బెడఁగుగా నడిపించి మొగిలురొతును మ్రొక్కి తనకు వలసినయునుల నొసఁగఁ గనికరింపవలయు నని వేడుచు వెన్నెలువెట్టి కైవారమునేసెను. పడంపడి యేలికవాఁడును వానియేలుకోట్లను ముక్కంటి దేవళము, వెన్నునిదేవళము మున్నగుగుల్లకు నేగి పూజలునేసి మ్రొక్కిరి. ఇట్లానగరిజను లొత్తో హరుసముగాఁ బండుగూ జరగించునదనునం గన్నకి మూర్తము దనయెడఁడ నడరినయడఁబుల దలంచి తద్దయు గోడాడుచుండెను. మాధవి యెంతో సుమాళిముతో సాబగారుచుండెను.

నీర్వామినీరాట :—బాసవాలతేనిపండుగ వాసిగా జరగిముగిసినంత నావీటిమానిసు లందఱు నీర్వామిని నీరాడుట కేగుట యలవాటుగా నుండెను. అట్టియలవాటుమేర కాకొండాటము గొనసాగినంతట నొక్కొక్కరును నాటిమాపటివేళతోఁ దమలేమయెక్కిరింతల నెక్కి మున్నీట మునుకలిడ మునుకొనిరి. అట్టినీరాటపుటాటలం దనియుటకై గోవలుఁడు మేటిజోటియైన మాధవితో పొటువాటిల్లు నీటికుప్పకు నీటుగాఁ బోయెను. అప్పుడు వాగెరలే 'పట్టామోయిది?' యని మలికితమువడునట్లగవడెను. వెలకొలఁది గారలు వెక్కంపు దాము దెచ్చిన సరకు లన్నింటినిఁ బుచ్చిపెట్టి, దివియలన్లుము

ట్టింది తీసిక్కించుచుండిరి. అట్టిదివియు లన్నియు కేయిం బట్టివిగలుగా మాట
టనే నెను. నేల నెలల మొలపాలిలో నీరామటై రాచలిడ్డలును, బచ్చుల్ని
లు నాపనుగుం గొండాటముం జూచుటకొరకు వలగడలనుండి పలు తెందిన
పజలు నచ్చటం బట్టియుండిరి. గోవలును మాధవియు నీవేడుకనంతయుం
గని సంతసిల్లి, గూరుకోరిక దానినంకటియొక్కటిమీఁదఁ గూరుచుండిరి. అట్లు
గూరుచుండినంతట మాధవి తనచెలికన్న వసంతమాలచేత నుండిన వీణియు
బుచ్చుకొనియెను.

దాంతకౌచవత్సముపై నైవాణుండు గొంతతడవు ముచ్చటలాడు
చుండి, పదంపడి మాధవిచేతనుండిన వీణియు గోవలుండు బుచ్చుకొని వలచేని
వలపించువట్టి పలువగల వరిపాటల వల్లకిలో వలపినంత వలచి వాయించి పా
డుచుండెను. గోవలుండు పాడివపాలలో పాటపడియుండు గాటుపుమాటి
యూనీటుకానినేటు లూతిపోటిమాటున నాటుకొనియున్న ప్లూయాటబోటి
యెడఁదం బొడవెట్టినట్లుండినందున నాటోటి వానిజూటుకై గాటుకొని గోవ
లునిచేతనుండిన వీణును పదాటుగా లాగుకొనెను.

మాధవి యుల్లము వేటొకకోడెకొన్నిపై యీసుచేడకుండినను, దనవగ
కాడు వేటొంచువగలాడియెడఁ దగులమువడి పొగకొంది యుంచువట్టి కా
దన కగవడుంటేసి యాయొకపులాడి దానును వేటొకకణుదులనియెడ
నెఱుమకముతో మెఱయునట్లుకా యీకంటికి నెఱుకఁబునవలె ననువెర
పుని పలువగల వరిపాటలం జొరవనో బొడి మాధవి వీణవాయించెను.

గోవలుండు మాధవి నెడఁబోయుట :— అట్టి వలపుగులుకువలపాటల
నినినగోవలుండు నైవాలమురెక్కొని, 'యీవలఁతి వేటొకవలకాని వలచి
మెలగుచున్నది. దీనిపొచ్చెంపుమచ్చిక నొచ్చె మని మెచ్చక విచ్చలు నచ్చ
లముతోఁ గచ్చుకొని, విచ్చలవిడి నాలర్చిని వెచ్చిని విచ్చివాడ నైతిని.
ఇందుండి యీజుపెరి నింపుతోఁ గూడి పొంపివివోపువాడ నే గాఁజాల'నని
తలంచి, తొంటిచెయ్యలయెడకొలుపుచే దాని నెప్పటికముతో నెడఁబాసి
యచ్చోటు వవరి మెటి నని పంటింపక యింటి కేగెను. మాధవియు కాల
కాలిగొని తనదీమముం జేదెను.

గోవలుండు మాధవి నెడఁబాసి యిలుంఁగినంతట మాధవి గోవలుండ
బాసి యుండనోవక దుగుల నొగులుచుండెను. వేవెలుగుజూడని కెందన్ని

వలె మోము గాజవాటి కుంకుమంజెను, మాధవి మవలక మగనిని మంతనమునం జెంత జేస్తుటకుం గడంగి మొగిలితే కొకటిం దీసి నుపెంగమొగ్గను న్నాయుగలముగాఁ గొని, కన్నులనుండి కన్నీటం గరంగి కాటుచుండు కాటుకయం దామొగ్గనర్తి యాతేకులోఁ గొన్ని యెడటముల న్నావసి, దాని నొక పూలదండతోఁ జేరిచి ముడిచి, యాదండం గోవలునికొసంగి ర మ్మని నడిచి తనచెలికత్తె వసంతమాలచేతికిచ్చి పుత్రులెంచెను.

వసంతమాల యావిరిదండం దీసికొని యేగి గోవలుని కిచ్చెను గాని వాఁ డాపునుటెత్తులం బుచ్చుకొనుట కోవక తెగఁజెను. వసంతమాల దండతో మరలివచ్చి మాధవితో జరగినచెడ్డుములం జెప్పెను. అల తలకుపలుకులం జెవిగొని తద్దయఁ దటలుచుండెను. అట్లయ్య నామాధవి దనయనఁ గు ననువుకాఁ దైనగోవలుఁడు నాటిమాపటివేర రాకుండిన నెల్లతెల్లవాట నిక్కముగా రాఁగలఁ డని గొంతెనుకొరికతో గ్రుక్కిర్లు నింగుచుండెను. నాటిరేయి గూసు కొకితయఁ బట్టక దురపిల్లుచుండెను.

మాతలి :—కావిరిప్పుంబట్టణములో మాతలియనువేరి బాచిత యోరిత యుండెను. అలబాచిత యొకనాడు దనవవతిబుడుత యంగదచే పంగలాచ్చుటం గని దానిని దీసి పాలు ప్రాసించెను. అనినుఁగు పాలుద్రాగు నప్పుడు పాలు పొరవోయి పొరిమాలెను. బిడ్డ పిలుకుమాటినకర్తము నెఱింగి నచోఁ దనమీఁద నింద మోపి, తనకు గీ డొనర్పఁగల దని వెఱచఱచి, యాబెడిదురా లాబుడుతం దనచూపున మోసికొని పలుగోవెలకుం బండు బిడ్డ కుసు తొసంగి బ్రతికించునట్లు పలుమాటలు బలిమాలుచుండెను. ఎట్టి బాసవాలు నాపట్టిని బ్రతికింపలే దాయెను. తుద కామాతలి యాపట్టిం బట్టుకొని యావీటం గల సాత్తనిగుడి కేగి బలిమాలుచుందులెఱి నాగుడిచేరువ నుండువల్లకాటిలోని డగర యొక్కటి పడఁతుకవడుపునఁ బొడకట్టి మాతలి చేత నుండినబొడిగం బుచ్చి వాతవేసి నింగి పఱువిడెను. మాతలి దనకడఁక యెడనున్నపై బీటువాటుటకుఁ గడుం గడగడ వడంకి పెలుకుటి యో యని యెలుఁగెత్తి వాపోవసాగెను.

అప్పు డాగుడిలో నుండినసాత్తఁడు గనికరించి మాతలిమోలం బొడ చూసి, 'గరిత! ఈపు వెఱచి యావకుము ; నీబిడ్డ యునుటతో నీకడకు నచ్చును, లే. ఈపు వచ్చినదానిని మరలి కొంతద మ్వేగినంతకు నీకుండు దో

నా బయటి యూడఁ జూడఁగలవు ; వాని దీనుక నీయులుకేరి మరముదీసి
 మరనమదరి మనుచువుగాక' యని మందలించి యోచనాపగొనియెను. సా
 త్తము నెప్పినచొప్పున మాతలి యుఁ దాఁ దోతెందిన దారిపెట నేనుచు
 దునెడ నొకచిన్నిపాపవసువున సాత్తము పరుడియుండును. అలిగ్తు గని యా
 లిక యలవిలేని యొప్పుక నలచుచు తొత్తుపాడు దీని చుక నిమగ్నిని తన
 దీనులునకు దీమరుమున నేగెను.

దేవతలి :—మాతలియింట వాల్కొక్కఁ దల్లారుముద్దుగా నెదుగఁబడి
 పెండ్లియాడఁ దగినదండిమగం దామెను. అట్టియదనున వానితలిదండ్రులు దే
 వతలి యనుసరించిని తెప్పవట్టిందిరి. కొన్నాళ్ళకు విమ్మట తనతలిదండ్రులు
 పోలిమాఱుగా సాత్తము వారికి కేయవలసిన కడచెమ్మలు గరగరికగా
 కేసెను. అటునుగ లిలువడిం గాఁపురము నేయుచుండి కొన్నాళ్ళకు విమ్మట
 సాత్తము, దాను తొత్తుదేవత యనునట్లుం దనబోటికి సూటిగ నడిచెను.

ఇటీవల కొన్నాళ్ళదనుక సాత్తము దేవతలితోఁ గలసిపెరిసి యింటి
 పట్టు నంటుతో జరగించుచుండి, తాను మగుడి గుడిసేరవలయు నని నచ్చి
 మచ్చికతో నిల్లాలిమాటునం బూటకముగా నొడిచి యిలువడిచి కడచి,
 తాఁ గాకికి బోవున ప్తాయూరివారికి జెప్పి యిరు లెఱుగనిపెరవునం దన
 గుడిలోనికి జని యెప్పుటియ ప్టుండెను. దేవతలి నాటంగోలె సాత్తనిగుడికి
 నానాఁడునే, కాకిఁ బోయిననుగఁదు మగుడి బెడఁగుతోఁ దనకడ కేతేర
 వఁడు నని సాత్తని వేడువట్లకా యాయూరివారికి వేడలముం జూపి యా
 వేలుపు న్వేడుకతో వేడించి కొలుచుచుండెను.

దేవతలి కన్నకి నోదార్పుట :—అలదేవతలి పడుచుగా నుండివపుడు
 కన్నకియొక్క పుట్టినింటనుండి యెదుగుచుండినందున నిప్పుడు గప్పటిం తెలి
 కత్తెగా నమరెను. గోవలుడు గప్పకి నెడఁబాసి గడినెడఁఁఁఁఁఁటం బెడఁ
 గారుచుండుటకు నడలి దేవతలి యొకనాఁడు సాత్తనిగుడి కే. 'గోవలుడు
 కన్నకితో మన్ననవడసి చెన్నొంది యుండువట్లు గనికరింపవలయు' నని సా
 త్తని చిన్నిపువ్వులచే బూటచి చిన్నిపువు లిడి వేడెను. 'అట్లే యగుఁగాక'
 యని సాత్తము వాగ్ద చెప్పెను. దేవతలి దామరము నలసి కన్నకికడ కే. ని
 క్కిలి మక్కువతోఁ బిలిచి 'అమ్మా ! యిటనుండి యాపు నీవెనిమిటితో ము
 నుపటివలె వగుపు అసక పెసఁగ వవఁగల' నని మందలించెను.

కన్నకి గొఱగామికల గనుట :—ఇట్టి దెడగునుడువు లడలుకడలినుండి కన్నకి వృథలించి యింపుపొంపారఁ జేసినందున 'నానాను ; ఈవు మంచి యాయడిగల కొత్తడి వగుటంచేసి నీనాడి నుడివోవదు. ఇందుండి యే నాచి నిమిటితోఁ జెనగి మనగల ననుట నిక్కువంబ ; అయిన, నేనొకకొఱగామి కలఁ గంటిని ; దాన నేపాటి చేష్టలు వాటిల్లునో' యని వాకొని యలమ రుచుఁజెను. దేవంతి, 'అమ్మా ! ఈవు గన్నకల యిట్టి దని నుడివిలివేని దాన నెనఁగునెనకముల నే వెల్లడించెద' నని ముదలింపఁగాఁ గన్నకి యిక్కరనే వక్కాడించెను :—“చెలియా ! నామగఁడు నాయొద్దికి ననుదొచెను. ఆతఁడు నేనును వేఱొకప్రాలికిం బోయితిమి ; ఆప్రాలివారు నామగనిమిఁద లేనినేర ముల మోచి నొనఁగు నొనఁగించిరి. అట్టియెడదుపాటు తే నెఱిగి యడలు కడలిం బడి, తడవునేయక యాప్రాలియొడయనికడ కేగి తగ వాడితిని. నా వలన నాతేఱును నాఁడును గీడు చూఁడఁబడి పొడఁజెను. వెంటడి నాకు పలువగల లగ్గులు డగ్గఱిలైను. కలలో నేనందిన ట్లగవడిన లగ్గుల నుగ్గడించిన యెడల నీకగ్గలముగ నగవు నిగ్గఁగలదు. బెగ్గల మగునెగ్గు లొడవు కలగనిన యెడలఁ దాని నొరులకు నుడువరా దని పెద్దలు పెన్నమును కాఱిట్టి, యే గనివకల నూఁచముట్టుగా నీకిఁగఁ జెప్ప విలువడదు' అని ముదలించి కొంచల మంది మోము గాఱవాటి యొడపెడి రోఁజుచుండెను.

దేవంతి కన్నకికి గోవలనిఁ బడయువట్టివెరవు గఱపుట :—దేవంతి కన్నకికి బలువగల నోదార్పి 'తల్లీ ! నీవు గన్నకలవలన నలమటించవలదు. ఈ వీరుగనిచేఁ జెగడఁబడినదానవు గావు. లొలిబొమున నీయొడయనికత మున నొక్కనోమును నోమక యేమఱితివి. అందువల్లనే నీ కీయలజడు లల వడినవి. ఇట్టి యలమటలు జొలఁగుట కొకవెరవు గఱపించెద. దాని న్నిక్కుటంపుమక్కువతో నాలకింతువుగాక :—కావేటియేఱు గడలిం గలయువో టను నంగముఖమువీ రేవుచెగట జెగల్వకొలఁకులు రెండు గలవు. వాని నొక్కటికి పోమకుండ మనియు, మఱియొకటికి సూర్యకుండ మనియుఁ జెల్లు గలవు. అలకొలంకులతోఁ స్త్రుమలిడి, నలజేనిదేవతమున కేగి వలగొని కొలుచువార లీబొమునం గలకాలముం చెనిమిటితో ననువునం జెనఁగుచుఁ బలువగల బులువు లలవడి బులిఁజుచుండి యాజగంబునం గలయింపుసొంపులం జెంపారం నమనుగనితోఁ గుడుచుచుచును, కావున నీవు వాకొలంకుల మెల

కుచతోః స్త్రూమ లిడి వలతేహి గొలిచితివేది సీమమ్మలు వమ్మయి, యమ్మ
సొమ్మల కిమ్మవయి, నెమ్మదిగ గమ్మగల' వని దేవంతి యనువలంతి వలం
తిగ మంతవంబున బంతమాడెను.

దేవంతి గణపినవెరవుల గన్నకి తెగనాడుట :—గన్నకి యీవెడఁ
గునుడువుల బెడచెవి నిడి 'యిట్టిబెట్టిదంపుస్వప్తులు మానంగడమున కెంతేని
యిం దగవు. మాకొలములోఁ బుట్టినవారలకు కోనేటం గ్రుంకులిడి కోవెల
కు లోయి వేలువుల గొలుచుట యిలువడి గాజాలదు. మేము గొన్న మగ
వినే కంటఁ గన్నచైవ మని నచ్చియెడయనినే యెడఁద నిడి పొగడి త్రగుకం
గలవారము గావున సీవు నొడిచినవడువున నడుచుట నాచే గడగనొనరి
యని గన్నకి దేవంతికిం బదులుసెప్పెను.

(నశేషము.)

మహాభారతమీమాంస.

(గతపంచక తరువాతము.)

—: చంద్ర నారాయణశాస్త్రిగారు:—

పీఠమయమున యుద్ధిష్ఠిరుడు రణభూమియు దీప్తార్కన గావించెనో యోనమయమున వ్యాసభారతియు లేకుండ నేని సౌతియొక్క మహాభారత ముకూడ నుండదు. ఇట్టితో యుద్ధిష్ఠిరుడు ఉద్యోగమున అనగా ఉద్యోగ పర్వమున నీవు మాటయిచ్చితి నని యేల చెప్పును? ఇదే ప్రకారముగా నశ్వ మేధపర్వమున గుంతి శ్రీకృష్ణునితో జెప్పయన్నది. “ఉత్తరయొక్క గర్భ మునుండి మృతపుత్రుడే పుట్టునెడల నే నరని బ్రతికితు నని యైషికపర్వమున నీవు నాకు మాట యిచ్చితివి, కాబట్టి యిప్పు డామాట నెఱవేర్చుము” ఇచ్చటఁ గూడ యైషికపర్వమునకు నే ప్రమాణము కుంతిముఖమున నిష్ఠింపఁ బడినదో యది చమత్కారముగా నున్నది. “ఓయమనందనా! ఐషికప్రకరణమున నీవిట్టిప్రతినఁ బట్టియే యుంటివి” ఇట్లు చెప్పి కుంతి మహాభారతము లోని యైషికపర్వమునకు నిచ్చిన ప్రమాణము నిజముగా నూహించ శక్యము గాకున్నది. కాని యెప్పుడు గ్రంథము చాల విరివి యయ్యెనో యపుడు దాని లోని ప్రకరణములపై ప్రమాణము పాత్రములముఖమున నిష్ఠింపక తప్పినది కాదు. అనగా పాత్రకః లిప్యట్ల కర్తవ్యము వ్యక్త మగుచున్న దనియే చెప్ప వలయును. అంతమున మనము మహాభారతమునకు గలకావ్యోక్త్యంత్యము విచారించవలసియున్నది.

మహాకావ్యదృష్టిచేత భారతముయొక్క శ్రేష్ఠత్వము శుభ్రకారముగా వృద్ధిచేయఁబడిన భాగమును విడఁదీసినయెడల లేక దానికై భాస ముంచని యెడల వ్యాసమహర్షియొక్క మూలకృతి, యేదో యత్యంతమనోహర మైనమూర్తితో నమానముగా మనకన్నులయెదుర నిలుబడుచున్నది. ఇచ్చట నీసుందరత్వమును మనోహరత్వమును గొంతెము విచారించుట యనుచితము కాదు. ఈజగమునందు పాలుకై దత్యంతమనోహరములు నుచారములు కను మహాకావ్యము లున్నవి. దానియందు వ్యాసమహర్షికృత మైనయీహ మహాకావ్యము చాల శ్రేష్ఠకోటిలోనిది. యీహానీతర్హత్యైకై నైసయర్హిష్టాటిలు హేమామధుయొక్క ఇలియడ్ల సాధారముచేసికొని మహాకావ్యమున కీలక్షణము చెప్పియున్నాడు:—“మహాకావ్యమునకు విషయమొకటి యుండవల

యును. అది చాల ఘనమై యుచివస్త్రుల మైన మహత్త్వముయొక్క స్వసంగము కావలయును. అందలిస్వభావపాత్రము లుచ్చవర్ణములలోనివి కావలయును. వారిచారిత్రముచాత్రమై యుండవలయును. గ్రంథములోని భాషయు చృత్తమును గంభీరములై యుండవలయును. కావ్యమునందు వివిధములైన పంభాషణములు నట్లే వర్ణనలు నుండవలయును ; పాశ్చాత్యవిద్వాంసులు చెప్పిన యీమహాకావ్యలక్షణము మనయిచ్చటి సాహిత్యశాస్త్రకారులు చెప్పినలక్షణముకంటె నేమియు నెక్కువ భిన్నమైనది కాదు. ఇప్పు డీనాలుగుసంగతులగుటోచి యిచ్చటఁ గ్రమముగా విచారము కావించబడును.

మనమహాకావ్యములోని స్వభావవిషయము భారతయుద్ధము. భారతవర్షమునందలి ప్రాచీనేతిహాసములలో భారతయుద్ధమును మించిన మణియొక మహత్త్వవిషయము లేదు. ఆసమయమునందు భారతవర్షములోని ప్రాచీన సంస్కృతము శిఖరముచాత్రఁ జేరియుండెను. ఆసమయమునకుఁ దరువారనే భారతవర్షమునకుఁ దగ్గుదల యారంభ మయ్యెను. అతెగ్గుదల యిప్పటివఱకు మెల్లమెల్లఁగాఁ బెరిగిపోవుచునే యున్నది. దీనిబట్టి మనవారు భారతయుద్ధము సరిగాఁ గలియుగారంభ మని యూహించుచున్నారు. సారాంశము, భారతయుద్ధముకంటె నధిక మగుమహత్త్వస్వసంగము మణియొకటి కల్పించఁ గలుగుట యసంభవము. భారతయుద్ధముకన్నఁ బెరిగి పెద్దదైనదియు మిక్కిలి చిక్కుగలదియు నగుమణియొకస్వసంగము దొరకుట కష్టము. ఈస్వసంగము లోని యొక్కొక చిన్నభాగము గైకొని సంస్కృతభాషయందలి పంచకావ్యములలో రెండుమహాకావ్యములు రచింపఁబడియున్నవి. అట్లనుచిహుసతాస్త్రప్రాప్తి కథమీఁద భారవి కిరాతాష్టానీయమును రచించెను: మాఘకావ్యము శిశుపాలవధకథమీఁద రచింపఁబడినది. నైషధకావ్యముకూడ మహాభారతాంతర్గత మగునలదమయంత్యాభ్యాసముమీఁద రచింపఁబడెను. సారాంశము, భారతయుద్ధస్వసంగము దీనియొక్క యొక్కొక భాగమీఁద నొక్కొకసంస్కృతమహాకావ్యము రచింపఁబడిఁజాలినంత విస్తృతమై యున్నది. మహాభారతమునఁ గేవలము భారతయుద్ధకథయే కాదు. ఇతనేమంటఁ బొండవుల పంపూర్ణ చరిత్రముకూడ నున్నది యని కొందఱనుచున్నారు. కాని, అలోచింపఁగా మహాభారతమునందలి స్వభావవిషయము భారతయుద్ధమే, అయినను దానియందు నీయుద్ధమునకుఁ గల కారణములయుఁ బరిగ్రామ

ములయుఁ గూడ వర్ణన యుండవగు నని యాకాంక్ష. సహజముగానే యుత్పన్నమగుచున్నది. కాబట్టి దానియందుఁ బొండవుల పూర్వచరిత్రయు నుత్తరచరిత్రయు నీయఁబడినవి. ఈరెండుచరిత్రములు చాలసంక్షేపముగాఁ నీయఁబడిన వని జ్ఞ ప్రియుంచుకొనవలయును ; అనఁగా మొదట నున్న యాదిపర్వము, సభాపర్వము చివరనున్న యాశ్రమవాసి మున్నగుపర్వములును జిన్నచిన్నవిగా నున్నవి. నమమ నున్నయుద్యోగపర్వముకన్నఁ బిమ్మటి నగు యుద్ధసంబంధము గలపర్వములు మిక్కిలి విస్తరించి వ్రాయఁబడినవి. భారత యుద్ధమునే మహాభారతమునకుఁ బ్రధానవిషయముగా నెంచవలయు నని తాత్పర్యము. వ్యాసమహర్షి యొక్క శబ్దములయందుఁ జెప్పఁబడినదైతే వారి మహాకావ్యమునకు విషయము నరనారాయణులజయము, అనఁగా శ్రీకృష్ణార్జునుల విజయమే యని చెప్పఁదగి యున్నది. ఈసంగతి నమస్కారశ్లోకము వలనఁ జక్కఁగా న్యక్తమగుచున్నది.

ఆలోచింపఁగా మహాభారతకథాస్వరూపము చాలవిస్తృతమైయున్నదని యెఱుఁగదానియందు నేకత్వము సంపూర్ణతయుఁ గలవు. అసంబద్ధతయు జూత్తిగా వగుపడదు. ఆయొక్కమహాభారమునందే శేక్ష్పియయొక్క యనేకనాటకములయందు వర్ణితములైన వ్యక్తులన్నియుఁ గూర్చఁబడియున్న వనసంతతి యధికములును భిన్నస్వభావములు కలవియునగు వ్యక్తులున్నవి. మహాభారత కథ యాలోచింపఁగా నింతవిస్తృతమైనది. అప్పటికిని దీనివిస్తారమితకంటెను హెచ్చు కాదగియున్నది. నిజమైనసంగతి యిది-గ్రంథకారుఁడు తనధ్యానమును దనప్రధానవిషయముమీఁద అనఁగా యుద్ధమునకేసియే యుంచెను, కాబట్టి ప్రసంగానుసారము విషయాంతరములఁ జూనుపుటకుఁగాఁ దనధ్యానము నట్టేవెనుకకు లాగఁజాలక యుండెను. ఉదాహరణార్థము దుర్యోధను నివివాహపర్యంత మహాభారతమున నెందును జూడఁబడదు; ఇంతియేకాదు, అతనిస్త్రీయొక్కపేరు మహాభారతమం దెల్ల నగుపడదు. ఇట్టిదశయందు నామెకు సంబంధించిన యనేకములైన చర్చలు లేక సంభాషణములు కార్యములు నెల్లు జరుగఁగలవు? ఇది చూచి చదువరు లాశ్చర్యపడుదురు. ఆధునికకవులు దుర్యోధనునిస్త్రీకి భానుమతి, యని పేరుచిరి. అమె విషయమున మూర్ఖతతో నిండిన కొన్ని కథలనుగూడ రచించియున్నారు. కాని యివన్నియు పత్యములు కావు. ఎందుచేత ననఁగా మహాభారతమనందు దుర్యోధనస్త్రీ

యొక్క నామముకూడ లేదు. ఇలియద్దంధమునఁ జేరినాయకు డగు హెలా
 క్యరకునియొక్క స్త్రీపేరు ఏన్డామకి యని యున్నది. హెల్వరు యుద్ధమునకై
 వెలువలికి జనునప్పుడు తనస్త్రీతోడ సరసికిఁ గొంత కరుణాన్విత మగుపంభా
 వణము నడచెను. అది యిలియద్దనుండు నర్జింపఁబడినది. కాని భారతము
 నందుఁ బ్రతినాయకుఁడైనదుర్యోధనునిభార్యయొక్క పంపాద మొకటియైన
 భారతకారుఁ డిచ్చియుండలేదు. ఇందు భారతకారుని విశేషముకలత్వ మగుప
 దుచున్నది. దీనికి గారణ మేమనగా వ్యాసమహర్షి దుర్యోధనపాత్రమును
 మిక్కిలి మూర్ఖపుష్టు గలవానిగను నభిమానము గలవానిగను జెప్పియు
 న్నాఁడు. దుర్యోధనుఁడు జగదమునకై యరుగునపుడు తప్పియవచ్చి నెడఁ
 బాయుచో సరనినేర్తములనుండి యొక్కయశ్రులించువైవము గ్రందఁబడినట్లు
 కవి వర్ణించియుండినయెడల దానిచేత సమ్యాసవంత మగుపాత్రము కలంకిత
 మగును. సారాంశము, ఇక్కడఁ గవియొక్కచాతుర్యమే విశేషముగా దృష్టి
 గోచర మగుచున్నది. కాని యిందువలన దుర్యోధనుఁడు చాలఁ గ్రూరుఁడు
 లేక నిర్దయుఁ డనియుఁ దనస్త్రీని శ్రేయోపః దనియు ననుమానము చేయుట
 యుచితముకాదు. ఎవ్వడు గదాయుద్ధమునఁ దొడ పలికిపోవుటచేత దుర్యో
 ధనుఁడు సమరభూమియందు నవయవముల స్వాధీనత తప్పి యుండెనో య
 పుడు మహాకవి యగువ్యాసమహర్షి యతనివిలాపమునందుఁ దల్లిదండ్రులశ్చర
 ణముతోఁ బాటుగ స్త్రీయొక్కసంగతియును మిక్కిలి చాతుర్యముతోఁ జెప్పి
 యుండెను. మఱియు సరనిముఖమునుండి యట్లు చెప్పించుచున్నాఁడు—“ఓ
 ప్పగమాతా! నాపెడఁబాటున నీకృత్తిగతివ్వునో గదా!” ఈవివేచనవలన
 మహాభారతమునందలి విషయము మిక్కిలి పెద్దది యయ్యి, నికను విస్తృత
 ము కాదనియున్న దని చదువరు లూహింపఁగలరు.

మహాభారతకథ యత్యంతవిస్తృత మైవది, అయినను వ్యాసమహాకవి
 దాని సంకలితముచేసి మఱియొకవైపునకు దనధ్యాన మాకర్షింపఁబడినీయ
 నుండి నమటకు నిక నొకయుదాహరణము నీయవచ్చును. మహాభారతము
 నకు ముఖ్యవిషయము భారతయుద్ధమే యున్నది ; ఇందువలన భారతయుద్ధ
 ముకంటె నతిక్రమ లగువిషయములయొక్క వర్ణనను బొగుగాఁ జెయవలసి
 యులేదు. ఉదాహరణార్థము శ్రీకృష్ణునిచరిత్ర చూడుడు. శ్రీకృష్ణునిచరిత్ర
 యంతిభాగము భారతయుద్ధముతోఁ గలిసియున్నదో యంతవల్లుమహాభారత

మున నీయబడియున్నది. ఇచ్చట వరనిబాల్యచరిత్రవర్ణన యెచ్చటను గణన
 కడదు. సురసమైన కుక్కిరీవివాహకథయు శ్రీకృష్ణుని యితరవివాహవర్ణన
 లును దీనియందు లేవు. వానియొక్క యస్పృశ్యములైనయున్నేళములక్క
 డక్కడ సంభాషణయందు నగుచుచున్నవి. కాని విరివూర్ణములైనవర్ణనలు
 దీనియు దెచ్చటను లేవు. సాధారణపాఠకులకు నియ్యది గ్రంథమునకు లో
 పమే యని తోచినవచ్చును. కాని యావిషయ మట్టిది కానేరదు. ఇందు నిజ
 ముగాఁ గవియొక్క కుశలత యున్నది. ప్రధానమగు విషయమును విడిచివైచి
 యేదేని మఱియొకవిషయమును వర్ణించుటయందుఁ దగులుకొనుట దోషమై
 యున్నది ; గావున వ్యాసమహర్షి తనభారతమున శ్రీకృష్ణునియొక్క చరిత్ర
 మునకు స్థాన మీయలేదు. స్థూలదృష్టి కగుచుచున్న యాలోపమునకు పాతి
 పాతివంశవామకమైన భావవర్ణమును వేర్చి పూర్తికావించెను. ఈతీతలను
 బాఠకులయొక్క జ్ఞానయుఁ దృప్తి చెందుచున్నది. అగుగాక ; మహాభార
 తముయొక్క విషయము మిగుల విస్తృతమును మహత్త్వము గలదియు నై
 యున్నది. ఏయుద్ధమున 18 అక్షహిణులు అనగా 52 లక్షలు వీరు లొండొ
 రుతో నొకపక్షముననేకుగురు రెండవపక్షమున ముగ్గురు మొత్తము గలసి
 పడుగురువీరులు మాత్రము జీవించియుండి మిగులునంతటికీవరతోడను నిశ్చ
 యముతోడను యుద్ధముచేసియుండిరో, యాయుద్ధము సామామర్యయొక్క
 యిలియడ్డనందలి యుద్ధముకంటె మిక్కిలి పెద్దది యనుటకునచేహములేదు.

భారతయుద్ధముయొక్క మహత్త్వము దీనిబట్టికూడ నింకను కథితమై
 వది. తఱచు భారతవర్ణమునం దున్న రాజులందఱు నీయుద్ధమునఁ జేరియుండిరి.
 ఇళియే కాదు, ఇంక నేమంటేని భారతవర్ణమున నున్న యిప్పటిరాజవంశ
 ములు తమతమవంశముల యుత్పత్తిని భారతయుద్ధవీరులనుండియే ప్రకటించు
 చున్నవి. ఇందుచేత నీయుద్ధమునకు రాష్ట్రీయమహత్త్వము ప్రాప్తించినది; క్షాం
 తరమున నీమహత్త్వము దానికి మొదటినుండియే ప్రాప్తమైన దని చెప్పవలసి
 యున్నది. కొరవులయొక్క సంస్కృతి చాల గొప్పతరగతిలోనిది మై యున్నది.
 కురునామము ప్రాచీనగ్రంథముల నొంటినుండియు వైదికనాహిత్యమునందు
 మాటిమాటికి వచ్చియున్నది. ఈసంస్కృతిని పాతి పెంచియుండు వని చెప్ప
 వలనుగాదు. ఈయుద్ధముతో శ్రీకృష్ణుని కెక్కుడుసంబంధ మున్నది. ఈకార
 ణముచేతకూడ నీయుద్ధమునకు రాష్ట్రీయమహత్త్వము ప్రాప్తించినది; ఎందు

చేత ననగా, ధర్మము, నీతి, తత్త్వజ్ఞానము వీనియొక్క సంబంధమున శ్రీకృష్ణుడు రాష్ట్రీయమహత్త్వము గలవురుషుడు. వీనివిషయమున ముందు విస్తరించి విచారము చేయఁబడును. ఏక కారముగా బ్రజనయుద్ధము గ్రీకుల యొక్క రాష్ట్రీయయుద్ధమని తెలియుచున్నదో అదేక కారముగా భారతయుద్ధము భారతవాసులయొక్క రాష్ట్రీయమహత్త్వము గలది యని తెలియుచున్నది. సారాంశము, ఈమహాకావ్యమునందలి విషయము మిక్కిలి మహత్త్వము గలదియు, విస్తృత మైనదియు రాష్ట్రీయస్వరూపము గలదియు నై యున్నది. ఇప్పుడు మహాకావ్యముయొక్క రెండవముఖ్యాంగము విచారింపఁబడును.

మహాభారతమున వర్ణింపఁబడిన వ్యక్తులచరిత్రము లెంతయు సుదాత్తములైన వని విస్తరించి చెప్పవలసిన యవసరములేదు. యుధిష్ఠిరుడు, భీముడు, ఆర్జునుడు, కర్ణుడు, ద్రోణుడు, సర్వశ్రేష్ఠుఁడైన భీష్ముడును వీరియొక్క చరిత్రములచేత, ధర్మాచరణ నీత్యాచరణముల సందర్భమున నీత్యాచరణము నేడు టజీవనమును గూడఁ గొంచెమును లక్ష్యము చేయరా దని శిక్ష లభించుచున్నది. మఱియు నీశిక్షను భారతనివాసు లైనయాస్యలహృదయములయందుఁ బ్రతిబింబితము చేయుటకై, యీచరిత్రములు నేడు వేలకొలది యేండ్లపిమ్మటను సమర్థము లగుచున్నది. సరే, శ్రీకృష్ణునిచరిత్ర యద్వితీయమే యైయున్నది. అదలిరహస్యము, మహత్త్వము విస్తరించి ముందు వర్ణింపఁబడును. దుర్యోధనపాత్రముకూడ సుదాహరణస్వరూప మగుచున్నది. ఆలోచింపఁగా నతనిచరిత్రము యొక్క వాలు చెమట్రోవకేసి యున్నది. అయినప్పటికి నతనిస్థిరనిశ్చయము అతనియభిమానస్వభావము—ఎవడు సార్వభౌమత్వమునకును హృత్కృపునకు నడుమ నేకశ్రేణిని స్పృశించికూడ నెఱుంగఁజో—అతని మిత్రప్రేమ మఱియు నతనిరాజనీతి మున్నగు నన్నివిషయములు యథార్థమున వర్ణింపఁదగియున్నవి. ఈసందర్భమున వ్యాసకవి హేమామరుని పక్షాంతరమున మిల్లనుని గూడ నొడిచియున్నాడు. హేమామరునికి బ్రతినాయకుఁ డగు హేక్యరుఁడు శోచనీయ మగుననన్తయం దున్నాడు. నిరూపింపఁగా నతఁడు తనదేశమునకు సేవ చేయుటకై తత్పరుఁడై యున్నాడు. అయిన నతఁడు తనస్త్రియవత్ని యొద్ద నెపుడు సెలవుకొనుచున్నాఁడో, ఎపుడు తనబాలకుని ముద్దాడుచున్నాఁడో, ఆనమయమున నతనిధైర్యము శిథిలమైనట్లు లగుపడుచున్నది. మిట్ట

నుయొక్క ప్రతినాయకుడు నాయకునికంటెఁ గూడ సభిరేజియైననుకొనువార దుష్టుడును శక్తిమంతుడు నై చూడఁబడుచున్నాఁడు. అప్పుడప్పుడ లేచి క్రాంత్యమునకు నాయకుఁ డని కూడ నూహింపఁబడుచున్నాఁడు. అది యట్లుండనిమ్ము ; మహాభారతమందు వర్ణింపఁబడినస్త్రీలు, ఇలియడ్డున వర్ణింపఁబడిన స్త్రీలకంటెఁ జాల గొప్పతరగతిలో నున్నారు. హేలన, క్రాపియొక్క సభాగ్రమునుగూడఁ బోలఁజాలదు. ఏష్టోమకియును క్రాపికి సమకక్ష కాఁజాలదు. కవిశ్రేష్ఠుడైన వ్యాసమహర్షి క్రాపదీపాత్రమును నిజముగా సద్వివేచయముగాఁ జేసెను. ఆమెయొక్క ధైర్యసంపన్నమును గంభీరము నగుస్వభావము, ఆమెయొక్కపాత్రవ్రత్యము, ఆమెయొక్క గృహదక్షత మొదలగు సర్వగుణములు నిరుపమానములై యున్నవి. ఇంతవర్గన యున్నప్పటికీ సయ్యది మనుష్యస్వభావమునకు విరుద్ధము గాలేదు. ఆపె తనభర్తమీఁదఁ జూపిన క్రోధము స్త్రీజాతి కుచితముగను శోభాదాయకముగను గూడ నున్నది. ఆపె పతివ్రతాస్త్రీల కుచితమైన విధముగాఁ దనపతితో వివాదము సాగించుచున్నది. ఒక్కొక్కప్పుడు మూర్ఖపుష్టుకూడఁ బట్టుచున్నది. ఆపె యథార్థమున క్షత్రియస్త్రీ మైయున్నది. హేలన యొక్కపత్నివలె నామె గోర్లు గిల్లుకొనుచుఁ గూర్చుండలేదు. ఇంకనేమనఁగా రాజపుత్రస్త్రీలకు యోగ్యమైన ధైర్య కృత్యములను జేయుచున్నది. కౌరవులసభయందు ద్యూతప్రసంగమున నామెకుఁ గర్తవ్యము వచ్చినపుడు ఆమె మనోధైర్యమును బొత్తిగా దిగవదలేదు. ఆమె సభాసదులను మెదలకుండ మారకొనవలసివట్లు ప్రశ్నించెను. తరువారేఁ దనపతింబను దాస్యమునుండి విముక్తుఁడఁ గావించి యామె వారితోఁ గూడ నానందముతో సరణ్యవాసమునకై యేగెను. కుంతీపాత్రముకూడ నిట్లే యుదాత్తమై యున్నది. పాండవులయరణ్యవాసము ముగియఁగనే శ్రీకృష్ణుఁడు విదురునియింట నున్నకుంతికడకు సరుదెంచినపుడు తనపుత్రులకు నామె యతనిచేతఁ బంపిససందేశము క్షత్రియస్త్రీలకే యుచితముగా నుండెను. విదులా సువాచరూప మగునీసందేశము మిగుల నుద్దీప్తమై యున్నది. ఈసందేశము నందు నామెపాండవులకు “క్షత్రియపుత్రుఁ డగువాడు జయించిరావలయును లేక వచ్చియెనేఁ బోవలయుఁ గాని యెన్నఁడును దిరివ మెత్తరాదు” అనితీవ్రముగా నుపదేశించెను. ఈయుపదేశము నామె తనలభ్యమునకై చేసియుండలేదు, ఎందుచేత ననఁగా, పాండవులకు రాజ్యము వచ్చినవిమ్ముట నామె

వారియొద్దఁ జాలదనములదాఁక నుండలేదు, ఇతఁ నేమనుగా దృఢరాఘవితో
దనము గావించుటకై వనమునకు నడచెను. ఎఱుకు, భీముఁడు కుంఠిని
“నీవే మిన్ను యుద్ధవిన్నపముల గావించితిని ; నుతి యిప్పుడు మామైశ్వర్యము
ననుభవించక వనమున కేల యరుగుచున్నావు ? అని యడుగుటయు, నపు
డామె యిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను—“ నేను నాపతియున్నపుడు రాజైశ్వర్యము
ము నెఱేది యుపభోగించితిని. నేను మీకుఁ బంపించిన పంచేశము కొంచె
ము గూడ నాలాభమునకుఁ గాదు. ఇతఁ నేమంటిని మీహితముకొఱకే”
చూడవుల కామె చేసినయంతోపదేశము నువగ్ధాక్షరములతో లిఖింపఁదగి
యున్నది—

ధర్మే వో ధీయతాం బుద్ధి ర్భవో వో మహాదస్తు చ

అనగా “మీయొక్కబుద్ధి ధర్మాచరణమునందు స్థిరముగా నుండు
నది ; నుతియు మీయొక్కమనస్సు సంకుచితముకాక విశాలమై యుండు
నది” సమస్త మహాభారతముయొక్క తాత్పర్య మేదో యొకయర్థశోకములో
నిముద్దఁబడినచో నది యిదే.

గ్రామది, కుంతి, గాంధారి, సుభద్ర, దుష్టిణి మున్నగు మహాభారత
మందు వర్ణింపఁబడినస్త్రీలు మిగుల నుదాత్త మైన చరిత్రము గలిగి యున్నా
రు, వారియందు మనుష్యవృథాపముయొక్క తటకును వ్యాపమహావి
చూపియున్నాడు. ఉదాహరణార్థము, సుభద్రావివాహసమయమున గ్రామది
యష్టనునిమీఁద దనమత్సరభావము నొకచక్కనివాక్యముచేతఁ బ్రకటించినది.

తత్రైవ గచ్ఛ కోఠేయ యత్ర సా సాత్వతాత్మజా ।

సంబద్ధస్యాపి భారస్య పూర్వబంధః శ్లఘాయతే॥

అనగా—“మోపునకు మొదటికఁ జూర గట్టిగా విగింపఁబడినదియై
నను అది రెండవమాటు విగింపఁబడినయెడల దానియొక్క మొదటికట్టు
కొంచెమో గొప్పయో నదలకమానదు” కన్యవివిషయమునఁ గుంతియొక్క
పుత్ర పేను యుద్ధమొనఁగఁగవారు గూడఁ బ్రకట మగుచున్నది. ఉత్తర భృహ
న్నలతో నిట్లు చెప్పుచున్నది—“రణభూమినుండి ముంచిమంచి వస్త్రములు
నాబొమ్మలకు మఱిపుఁ తెందక శెచ్చిపెట్టుము” ఇటువంటి వింకను ననేకో
చాహరణము లీయవచ్చును.

౨

కవినాథుని వీధినాటకము.

— శ్రీ త్త పల్లి సుందరరామయ్యగారు —

పీ కి క.

- సీ. వీతాంబరముఁ బోలువీతాంబరముతోడఁ దతఖడ్గతుల్యపుస్తకముతోడ
సరళచంచద్గదాసదృశలేఖనితోడఁ గంబుసమానగళంబుతోడ
వనమాలికాసదృగ్వనమాలికలతోడ సుశ్రీసదృశసుశ్రుతులతోడఁ
జక్రసన్నిభవిలసద్వదకముతోడఁ గమలోపమాననేత్రములతోడ
నేనుశ్రీనాథుడనటంచునాననాంబుజమునఁగార్కార్కవిహ్నిముల్ సందడింప
నేమియోపల్కబోవనేసేనమన్క, రించియిట్లుంటి భక్తిపూరితుడనగుచు.
- గీ. ఆత్మలోఁ బూర్వపరిచితు నట్లె యెంచి, గౌరవించి క్షేమంబు నింపార నడిగి
పిలువనంపిన నేరానె? పెద్ద లీరు, శ్రమపహించితిరే! కవిసార్వభౌమ! ౨
- చ. అనిన మహాదరంబు వదనాంబుజసీమ నటంపఁ జెంతకుం
గొని నను వీఁపుదట్టి కనుఁగొంచు వదించెను నవ్వలాటగా
నిను బిలిపించుకాలము గణింపఁగ ముందుననుండె, నేడు నా
పని నెఱవేర్చ సీవ తగువాడవు గాఁ దలపోసి వచ్చితి. ౩
- సీ. స్వస్థానవేషభాషామతగ్రాహ్యం బటంచు వైయాకరణాభి పలుకఁ
బ్రధ్వంస సత్ప్రాగభావాదివాదముల్ దెలుపునంచునుదార్చికులు వచింప
ఘనపదప్రత్యయోగభ్యాతి విలసిల్లు ననుచు మోదమున లాక్షణికు లాడఁ
గాల ప్రమాణవిజ్ఞాన ప్రదం బంచుఁ జార్తిత్రికులు స్త్రీతి సంస్కరింపఁ
జాలకాలమునుండి వ్రతే స్త్రీ గనిన, నాదుపేరిటి నావీధినాటకంబు
పేరుమాయుట నిర్దయు హరిముడిగి, చింతిలుచునుంటి నేమనిచెప్పవాడ! ౪
- గీ. రాజకవిరాజులునుగవిరాజులెనిమి, నిలుపదలంచి క్రయత్నముల్పలిపిచలిపి
నిష్ఫలంబైన వనట మునింగిరకట! నేనె తెచ్చితినిగోడు నిశ్చయముగ. ౫
- ఉ. పూర్వకవీశ్వరాత్ములు ప్రపూర్ణముగా భవదాత్మ నిర్వేనో
పూర్వకవీశ్వరాత్ములఁ బ్రపూర్ణముగా భవదాత్మ నిర్వేనో
సర్వకవిత్వజాలములకైలి లిఖింపఁగఁ జాలినాడ వీ
పుర్వక వీధినాటకము నొప్పగ న్రాయుము నక దలంపఁగ.
- క. అని తప్పదు సీకీపని, యని నవ్వి కరంపుఁదాటియాకులపొత్తం
బును జాట్టి మోము నిమరం, గని యే నిట్లుంటి తెల్విగడలుకొనంగ. ౭

చంపకమాలిక.

- నలుపుగ విద్యరౌప్యము నై వధముం బొనరించినాడ వి
పలర మరుత్తరాత్పరిత నౌ నని మెచ్చుగఁ జేసినాడ పు
ష్కలతరళాలివాహనసున స్తశతీ రచియించినాడ వ
గ్గల మగులోహపిండము నఖండకరండము కాశిఖండము
లలితవిలాసము హరవిలాస మజాండము భీమఖండముం
డలఁ బలనాటివీర చరితంబు నుతింప నొనర్చి పేర్చి కే
వలరనవ త్తర ప్రచురపండితపూజ్యచరిత్ర నాసి పే
ర్వలనగు దానికంటెశివరాత్రిమహత్త్వము నారనించి భూ
వలయమునందుఁ జేర్వడినవాడవు ; పాడవుగాక దీనికి
గలగఁగనేల యల్పతరకావ్యము దీన భవద్యశంబు వీ
ధులఁబడనేల పోల దిటు దుఃఖముఁ జెంద మహాకవిశ్వరా ! 8
- గీ. నీది కాదని యగు నని వాదులాడు, చున్న వారిద్ది మఱియును గొన్ని పదము
లల్పసంఖ్యాకములగు పద్యములుఁబోవ, నియ్యనీకేమి దీన బుధేంద్రకొఱత.
గీ. అనినఁజెలునవ్వనవ్వివైవన్ని యునొక, యెత్తుతలపోయనిదియొక యెత్తునాకుఁ
బ్రచురపండితపామరరంజకంబు, దీని నల్పంబుగాఁగ మదింపవలదు. 9
- మ. అని యేమేమియొ పల్కఁబోవునెడ శయ్యం దోడ నిద్రించునం
దనునేప్పు నివిని లేచి చూచివను శ్రీనాథుడు లేకుంట, తె
ల్లనివ్రాలం గవినాథనామమును బల్లం గాంచుటం దద్విలా
సనిబద్ధంబుగ వీధినాటకము స్వేచ్ఛం జేయఁగాఁ బూనితిక. 10
- శా. దల్లంగట్టితి, గడ్డిమోచితి, ఘనధ్యాంతంబులం జేలలో
మల్లం బండితి, బ్రాహ్మణార్థముఖకర్మలో చేసితి, బెక్కు లం
గల్లం బెట్టితి, నొంటిపూటదిని వీక్షం “జాకీల్” చేసితి
దల్లీ ! యాంధ్రసురాజ్యలక్ష్మి ! దయలేదా ! నేను శ్రీరాముడక. 11
- సీ. అక్షరలక్ష లం చన్పించినాపు బందరున దొడ్డమపేటధపునిఁజ్జిఁ
గృతినందువేళ నన్ను తిసేయఁ బంచితి మేకటగిరిమహావిభునిచేతఁ
జే దోడువా దోడుగాఁ దోచునుంటి, విరాట్పురాణోద్గ్రంథరచనయందుఁ
బ్రకటాధునికభారతకవిత్వమిచ్చితి. గరుడగర్వవిభంగకావ్యమునకు
నెట్లు కరుణింతువో నన్ను నింకమీఁద, భుజగరాయక్షమాధీశుద్విజకవీశు
శారదావిలాసంబునఁ జేరి నీవు, నన్ను తలసత్కవికదంబ ! శారదాంబ !

విధివాటక ప్రారంభము.

- సీ. మేలిమైదాలు దుకూలంబులోనుండి పొంగి బెడంగుతోఁ దొంగిచూడఁ
వృదులొప్పేపచ్చమండీరమృతులు కాలిదివిటీలుగా నన్నిధిని వెలుంగ
సత్యపాక్షేద్రవికాలాక్షిపచ్చముల్ వదనసరస్వీమ గదిసే విరియ
నవరత్నశంకణచ్చవినించుకరమునఁ గాంచనదర్శ రాణించుచుండఁ
గాళికాపురవిభులఁ గలయఁ దిరిగి, యిష్టమృష్టాన్నములఁ బ్రజ కీయనేగ
నున్న విస్సన్న చెలిమిన్న నన్నపూర్ణ, నరసి నిల్వ ధిక్షాం దేహి యంటినేను.
- సీ. ఘనశిరోమాలికాకలితవక్షముతోడ ముకుజేటమలఁ గోపమును వహించి
తతశాతఖడ్గరంజితకర్ణముతోడఁ గనుఁగొలుకులఁ గ్రోధమును వహించి
నవరత్నమకుటసన్నద్ధమూర్ధముతోడ భూలతలను గ్రార్యమును వహించి
ఖరచైత్యఘట్టితచరణాబుజముతోడ ముఖసీమ దున్ద్రత్వమును వహించి
కాళిసుట్టపువీధులఁ గాళి దిరుగ, వన్నిటికిని దెగించి యోయన్తు! నాకు
విద్య నిన్నుని కాల్యట్టి విడువకున్న, నాల్కపై నేమియో న్రాసి నన్నుఁబంచె-
మ. నిమిషార్థంబునఁ బాచభక్ష్యములతో మ్రోవ్వఁగా వండి మో-
దముతో నేకమహానవయునఁ బ్రసాదం బిచ్చి యేలిక్షఁ జే-
శ్రమము జెదునో యంచుఁ గాచుకొని నిచ్చల్ శ్రీజగన్నాథు
ధి మనోజ్ఞాకృతి సంచరింప జను నాతి న్నొండీజగ్గవుమె-
డ్లము సుబ్బమ్మను గాంచి చేలమును నేలం జూచి యాదించితికా.
- సీ. ఘనసీలములదాలు గొనఁజాలు నలకల నాని చెంపనరఁజు లందగిండఁ
జెంపనరఁపువిద్దంపుఁకాంతుల నాని బుంగారుబొగడలు రంగుమీఱ
బుంగారుబొగడలఁ బొంగారుయచిదారి నాని తాటంకంబు లవఘుళింప
బలుకెంపురతవంపు తెలువంపుఁగెమ్మేచి నాని ముంగట కాంతు బీనుచుండఁ
జంద్రికాపరివేష్టితచంద్ర బింబ, మనగ నగుమోము తోడఁగా నరసవల్లి
వీణి సీమారన్ననతి స్వారివెడలఁగంటి, నా మోహాయన్తుతల్లి యంచందటనిరి.
- సీ. ఘనపారమిఁగిలచందనకర్దమము మేన వాసించఁ జక్కఁగాఁ బూసిపూసి
గొజ్జంగిపూవురేకుల హిమాంబువు లొల్లఁ గవక చేలంబును గట్టికట్టి

* విస్సన్న = వికృతా భుండు.

† జగత్ప = జగత్పాధిపాతి. సుబ్బమ్మ = సుద్రు.

‡ మోగెన్ = మోగెత్తగవాడఁడు. § చాటమ్మ = చాటాజీవి.

- మృగమదసారభమృదులసిందూరంపుఁ దిలకంబు మోమున దిద్దిదిద్ది
బహువిధనవరత్న భరితభూషణవజ్ర- నొడలెల్ల వెలయుంగ నుంచియుంచి
వేడ్కతోడ సింహచలవీధి భక్త, వర్ణమునకు ఫలంబు లవ్వారి నొసఁగు
చున్న *యప్పన్న యిల్లాలి నన్ను మిన్న, గంటి నా దెమ్మలచ్చమ్మ, గన్నులార-
సీ. నాసికముతైంపునత్తు సంతనమిడఁ గనుదోయి భయమును గడలుకొలుప
గళమున బంగారుకంటె మోదంబీయ ఘనశిరోమాలిక అవ్వనటఁబెంప
హస్తంపుదివ్వ ప్రహర్షంబుఁ గావింప బుద్ధహస్తము భయంకరముగాఁగఁ
గాలియందియలుచొక్కంబుగఁ గాన్పింపఁ నొక్కంగఁబడినమర్త్యఁడభయమిడ
నలరు చెందుర్తివీధి నూకమ్మఁ గాంచి, కృతయుగంబున రేణుక, ప్రేత సీత,
ద్వాపరమ్మనఁ గృష్ణ, నీవకలి నెల్ల, గృహములనుశక్తివటమగంఁడెవఁడటంటి.
సీ. పెనిమిటి రుదురాక పేరులం గోరినఁ దా రత్నహారసంతతులఁ గోరు
బతిమేనఁబూయంగభ స్తంబుఁగోరంగఁదాఁ గుంకుమంబు మోదమునఁగోరు
స్వామి కట్టుకొనంగఁ జుర్రంబులం గోరఁ దాఁ జిత్రి వర్ణవస్త్రములఁ గోరు
వల్లభం డెక్కంగ బక్కఁబెద్దును గోరఁ దాఁ మృగరాజరత్నంబుఁ గోరు
నట్టిసూటన్న చెలిసి రాజమ్మఁ గాంచి, కోర్కె లడుగంటి యేనిపల్కుటకు లేక
యమ్మ! నీకాపురంబు బాగైనఁజాలు, పని తొలంగితి పీతవత్తనపువీధి.
చ. తలఁగలగంగ దింపు నిరతం బభిషేకజలంబె నీదునాఁ
దలఁ గలమేకునుండి దిగి తద్దయు శైల్యమునేయునేమొ నేఁ
గలఁగెద నంచుఁ బైటఁ గడఁకం దడియొత్తుచు ద్రాక్షవాటివీ
ధి లలి వెలుంగు† భీమనసతీమణి మాణెమఁ జండిఁ గాంచితికా.
సీ. శ్రీరామచంద్ర రంజితపదాబ్జంబులఁ దూఁగాడు తేటికన్దోయితోడ
రఘుకులతిలకవిగ్ర హసీలమేఘజన్యం బగువిద్యుదంగంబుతోడ
దశరథపుత్ర హృదయపంజరస్థితి ప్రాణమైతగు శుకవాణితోడఁ
గాకుత్స్థవరభుజాస్తంభావలంబన లలితంబులగు బాహులతలతోడ
నలరు భద్రాద్రి వీధిశ్రీరామన్న పత్నిఁ, గాంచి, సీత! గోపన్న చేయించినట్టి
వాటిదిం తాకుపలేకంబునాకుఁజూపు, ముప్పుయనమారుతికొనంగితనివచించె

* అప్పన్న = వరాహ అప్పలప్పసింహస్వామి. ఆదెమ్మ లచ్చమ్మ = ఆదిశక్తి.

సూటన్న = కుక్క - పేర్వరుఁడు. రాజమ్మ = రాజరాజేశ్వరి.

† భీమన = భీమేశ్వరుఁడు. మాణెమ = మాణిక్యంబు.

శ్రీరామన్న = శ్రీరాముఁడు.

సీ. ఒకచెవి దాటంక మొకచెవి రుద్రాక్షపోగును ధరియించి బాగుమీఱు
నొకకంటఁ గాటుక నొకకంట భస్మపురేశలఁ దాలించి జోకమీఱు
నొకబాహువునఁగఁ జెంబొక బాహువునసర్పరాజంబునుంబూని తేజుమీఱు
నొకప్రక్క జేలంబు నొకప్రక్కఁబులితోలు వాటంబుగాఁ గట్టి నీటుమీఱు
లీల హేలాపురీవీధిఁ గాలువెట్టు, నట్టి*జాలయ్యసతి సుందరమ్మఁ గాంచి
తల్లి! ముంగఱ నీవెట్లు తాల్తు ననిన, నవ్వి శక్తివ్వరూపంబు నాకుఁ జూపె.

సీ. వచ్చని మెయిచాయఁబసపుఁబూతమఱింతమెఱుఁగుకఁడానిడాల్పురువునేయ
నడ్లుకుంకుమురేక నాని నిల్వుననొప్ప సిందూరతిలకంబు చెలువునింప
నల్లగల్వలఁబోలు నయనంబులకు మృదులాంజనకాంతియొద్దూర మిడఁగ
నవరత్న ఖచితనూత్న సువర్ణహారముల్ గండస్థలంబునఁ గాంతు లీన
విజయవాటికావీధిని వెయునల్ల,* మల్లయనతిమతల్లిని దల్లిఁ గాంచి
యుల్ల మలరంగఁ గనకమృతల్లి! బిడ్డ, డాడుకొన నిమ్మెక చెడేలుత్రాడటంటి

చ. సిరిచెలువంబుఁదాల్చి కులశేఖరసన్నతిపాత్రభర్త తోఁ
బరఁగుచు భీష్మభక్తశిశుపాలవివర్ధనపాత్ర యైవ పం
డరిపురవీధి*రంగనివడంతిని రుక్మమఁగాంచి తల్లి! నీ
వరుసకునీకు రాక్షసవివాహమె వ్రాసెనె ధాత యంటినే.

చ. లలితవిలాసమార్దవకళల్ నపురాస్యములందుఁ దోఁప మం
గళగిరివీధి నుల్లసిలునీనర్సననెచ్చెలి లచ్చుఁగాంచి, యో
కలుములతల్లి! దంష్ట్రల నఖంబుల వైఖరిజూడఁ బోక మం
జులతరకేసరాబ్జ మని చొచ్చితె? భర్తయెడందగదై, మె
గలితలపోత నీకుడగునా యన వెంగలి వీవె పొమ్మను.

సీ. తలఁచుభక్తులపాపములు పటాపంచలై పర్వఁజేసెడుకార్యపరత మించి
కొలుచుభక్తులదుఃఖములఁ బంచబంగళముగ నొనర్చెడువని దగ వరించి
పిలుచుభక్తులకష్టములు గచ్చువిచ్చుగాఁ జల్లుకర్ణమున నాశను వహించి
తెలుచుభక్తులబంధములు బుసివోఁబచరించు క్రియావక్తి వృద్ధి గదించి

* జాలయ్య = జలాపహారేశ్వరుఁడు. సుందరమ్మ = త్రిపురసుందరి.

† మల్లయ = మల్లికార్జునుఁడు. కనకమ్మ = కనకదుర్గ.

‡ రంగఁడు = పాండురంగఁడు. రుక్మమ = రుక్మిణి.

§ నర్సన = నృసింహుఁడు. లచ్చు = లక్ష్మి.

ప్రబలు శ్రీరంగ నాయకవత్ని రంగ, నాయకినిగాచితల్లి! పెన్ను యిదిపొంగె
దెవులు నీకెద్ది యనిన గోపురము లేదె, వెదలుమనసేను నెల్లూరిపిఠిజనిరి.

సీ. మా రేకుదళమీయ నీ రేకుభవనముల పాలించిడువట్టిభర్త గూడి
భూతినిచ్చినను విభూతు లెన్నిదిటికి నాయకత్వ మొనంగునాథు గూడి
విషబిందువిడిస దుర్విషయనిరాశుగాఁ జలిపెడుప్రాణేశుఁ జక్కఁ గూడి
తలపోయునంత భూతలపతిత్వ మొనంగి మంతున కెక్కించు మగనిఁ గూడి
యలరు* మల్లయ్య సతిభ్రమరమ్మఁగాంచి, జననిపలుజన్మలై త్రంగజాలనింకఁ
గావు మన మూకిభరమును గాంచు మనినఁ, జూచిశ్రీకై లిపినిజొచ్చినాడ.

సీ. సాలిపువ్వనకు మోక్షంబిచ్చె నాభర్తయనునుబ్బు మొగమున వాటలాడ
వారణంబునక పవర్ణంబొసఁగెనాయెడయుడన్న మోద మోక్షముల నెగుర
బోయవానికిపిద ముక్తివాపతి యనునంతన మంబకస్థలి నటించు

బన్న గంబునకునిర్యాణంబుఁగూర్చె నారమణుడన్నదముకన్బొమలమెలఁగఁ
దనరుచును గాళహస్తీపిఠిని జరించు, కాళహస్తీ శ్వరునిసతిజ్ఞానమఁ గని
తల్లి! వృత్త్యంజయుండు సీవల్లభుండు, చావు లేనివరంబు నిచ్చ నిడుమంటి.

సీ. వడ్డికానులు పెంచి యిడ్డద వ్యముఁ గూర్చి కొన్న యొడ్డాణంబు వన్నెమీఱ
చెప్పు చెట్టులుదిని చెల్లించినవనంబుఁ జేర్చికూర్చిన కంటి చెన్నమీఱ
ముండనంబును గొన్న మూల్యంబునుం బేర్చిచిలిచినవతకంబుచెలుపుమీఱ
నిలువుదోడిదుల గణించిన వవరత్న భూషణంబులు చాలఁబోలుపుమీఱ
వెలయు తిరుపతిపిఠిని పేకటప్ప, కాంత నలమేలుముగన్నఁ గాంచియమ్మ !
సీతు నాంచారికిని స్నేహమే కదమ్మ, యనినఁ గన్నన్న సేసె మాటాడకుండ.

సీ. ఆయన్చెవులలో నాలోచనము సెప్పు తాటంకకృతసుకృతం బదేమొ ?
ఆతల్లిడెందంబు నంటిముండఁగ హారతియొనర్చినపద్వ్యతం బదేమొ ?
ఆమాలకరములతో వ్రైత్రి నెటవంగఁ గంకణభాగ్యసంఘం బదేమొ ?
ఆయంబచరణసేవాన క్తి విడనిసూపురము లొనర్చినపుణ్య మేమొ ?
ఆనడగిన పార్థసారథి యనఁగుటింతి, వేదవలిఁ దిర్వలిక్ష్మేషేషిఁ గాంచి
అమ్మ! యెవరిసారథి యిప్పు డయ్యగార,టన్న వత్సయ వెట్టించె స్వముక్త.

సీ. చరణపద్మముల భాస్వరత గన్నడకుండఁ జంద్రి కాధారవత్తమును గట్టి
రమ్యవత్సనీలరత్న నిరుచి లేటపడకుండఁ గనకపుష్పములఁ జాల్చి

* మల్లయ్య = మల్లికార్జునుడు.

† జ్ఞానము = భాస ప్రమానము.

చెట్టుటద్దముల విశేషకాంతులు బయల్ గాకుండ గంధపంకంబుఁ బూసి
తెలివన్నికన్నుల తేట దోడక యుండఁ జలువక వ్యరపుటంజనము దిద్ది
పొందుపడఁజెన్న పురవీధి గండపామి, వల్లభను వల్లఁగాంచి యోతల్లి! యేమి
యడుగఁజోనువ లేన్ద్రుడవగుచువహినో, నంగుమచ్చ వీ నెమ్మికిఁజాలవనియె.

సీ. ఘనదయామృతము లోచనవ ద్దములనుండి యుందితగతిఁ బ్రవహించుచుండ
స్థిరదరహాసచంద్రిక సముజ్జ్వలముగ నుఖచంద్ర మండలమును లగింప
సకలమయధ్వాంతసమితి నడంచుభాస్కరదీధితులు మేన నిరపుకొనఁగ
హితభ క్తవిసరవాంఛితము లీడెప్పు బాహులతలు కల్పలతోప ములుగ
వేళ్లతోఁ దిరువల్లారివీధి రాఘ, వయ్యసతి కనకవలి పంగ్వంధబధిర
కుష్మరోగార్తజనబాధఁగూర్చుఁ గాంచి, నాకకర్తవ్యంబుఁ బాపుమన్న దినిన వ్వె.

సీ. సవరత్న భూరిమండనమండితము లగు కాంతులు దిక్కులఁ గలయఁబర్వ
నూత్న ముకూలమంజులరుచిపుంజమా మేనిబెడం గజ్జ మించి వెలయ
నద్యోవిలి ప్రసత్నారంగమదయు క్తగంధసారభము భ క్తతతిఁ దనువఁ
గ్రొద్దించుతీపల గుదియించుకరుణాకటాక్షేప్రణములు వేడ్తలను బెంప
నలరుశివకందివీధి నేకాస్రనాథు, నతినిగామాక్షిఁగని తల్లి! చదికిలఁబడఁ
బోకుము పురారణంబొటఁ జీయుండె, నీదుపీతం బనిన నవ్వ నిలిచియుండె.

సీ. కలకలనవ్వుముగంబుతో మాచెంత కరుదెంచునని భక్తు లలరుచుండ
వకలభాగ్యములువిచ్చలవిడిదయ సేయునని సేవకులు మోదమునువహించు
బాపపంచయమును బాపి రక్షణ సేయు నని కొల్చువారు నిత్యము నుతింప
మోక్షంబొసంగఁ జేయుడియొటఁ గనుఁగొనునవిలుంటులానందమునఁజరింప
నలరు*వరదప్ప కొమ్మఁ బేరమ్మ విష్ణు, కంచివీధిని గాంచి నన్వేయ తల్లి!
భ క్తవరదుండుసీభ ర్త భ క్తవరద, వీవు గావున భ క్తంబు నివ్వుటంటి.

ఉ. మంగళరత్న కంకణసమందితపాణుల నాథునంస్రు లు
ప్సాగుచు నొత్తు రంగజుతిముద్దపడంతిని రంగమాంబ శ్రీ
రంగము వీధి గన్గొనుచు రంగమతల్లి! భవద్విభుడు ని
ద్రం గనుమోక్షహోఁ డీకనొటంగుము పాదము లొత్తువాడ నీ
కుం ; గలుమంబులెల్లఁ గడకుం దొలంగింపు మటన్నఁ దానగో.

చ. తొగరుచి కెంపు మోవిరుచితో దరహావముఖంబుతోడ, భ
క్త గణముతోడఁ బల్కెడుచోకాటముతోఁ దనరారువట్టి క
ల్మిగవన * మందరప్పువతి మీనముఁ గొంచుచుఁ దల్లి ! నీకు నీ
మగనికి స్వర్ణరాత్రమున మాటలు లే వనుకొందు నన్న తీ
విగఁ గని పల్కమిన్ మధురవిధిఁ దొలంగితి సారెమ్రొక్కుచున్.

మ. అకులీనుండుఁ గులీనుఁ డంచు మది వ్యత్యాసంబు లేకంబుఁ జూ
పక ధర్మాత్ములె భక్త కోటి యమనాసంచావశేషియౌ
తికపత్ని తిలకంబుఁ బంచనదవిధిగాంచి, ధర్మము ! స్త్రీ
మముఁ బాశ్చుదను ధర్మః శేషు విది ధర్మంలేయవం దానగో.

క. దారిద్ర్యం తెడఁబావుకన్నుగవఁ జంద్రకోశ్చన్నీలినన్ దయా
సారం బెల్లెడఁ జిమ్మునట్టిబృహదీశప్రేక్షవత్ని న్నమ
స్కారంబుల్ బచరించుచు జనుచుఁ దంజాపూరివిధిన్ ముదం
బారం గొంచుచుఁ దల్లి ! తెట్టి గజచేన్ హా ! హా బృహన్నయికా !
మీరల్ దంపతు లేకనాము లిడుమీ మృత్తిం త యన్నన్ నగో.

మ. కనుగొన్నంతన మంగళంబు లిడు, వేడ్కం లిల్వం బల్కున్, జనా
వనదీక్షంగొనె వంచు భక్తులు వచింపం గుంభకోణంపు వీ
ధి గుంభేశ్వరుపత్ని మంగళమ పథిగాంచి తల్లి కృతా
నుని గన్న సృయమయ్యె నీవిధునికన్న న్మూసిమంతే నీ
ఘనపాదంబులు గొల్పువాఁడ నన వేడ్కంబూచి నవ్వెన్నుచున్.

నీ. అడుగనిపానిది యో పాప మాయమ్మ పెట్టుపోతల లేనియట్టివాడు
కోరనివాని కా నేర మాజనయ్రియనురాగమును బొందనట్టివాడు
వేడనివాని కా వేసట యారెల్లియభిమానమును గొంచనట్టివాడు
తలఁపనివాని కా బలువంత యమ్మారయాదరంబును జెందనట్టివాడు
లేదనడగుఁ నసంతయ్య లేమలక్ష్మి, సలయసంతకయవవిధి వమరగాంచి
యమ్మదార్శిద్యమును బాపుమంచువేడ, దండకొక క్రాడుగట్టిపోదతిమనన్ను

* మందరపు = సోమనుయ శేషుడు.

† ధర్మము = ధర్మసంపర్కని.

‡ అసంతయ్య = అసంతపద్య వాగ్దాసామి.

సీ. బొందితో నైకుంకమునకుఁ బంపెదమిమ్ము రందని నిల్పుకరంబుతోడ
నమగుండి నానాథు నాత్తులనెడఁబాపుఁ గరుణతోననెడి క్రిగంటితోడఁ
బావకట్ట మీపాపపుణ్యంబు లాత్మ జాగ్రత్తయ న్నచ్చవైకుంఠముతోడఁ
లిట్టుండి భక్తి నానిధి నాదరంబునఁ దనుజేర్చుననెడి యుత్సవముతోడ
వెలయునైకుంకనాథుని వెలఁదిమిన్నఁ గూర్చి నైకుంకవల్లి నైకుంకపీఠిఁ
గాంచి యోతల్లి నాపాపకర్మసమితి, లెక్క పెట్టితివే యనఁ బక్కువనగె.

సీ. కుంతలకుంతరూపాంతరయై తోడ విచ్చేసిగణములు వెత మునుగవె ?
బొమ్మచేరమ్మ పీఠమ్మనఁ గనఁ జెరివర్గమ్ము దవ్వలఁ బాటకున్నె ?
చూపుదూపుల పాఁగఁజోపిన శక్త్యసంఘంబు నిల్పువను భస్మంబుగాదె ?
కరకరచాలభీకరమూర్తి నిలిచిన నహితసంజోహంబు లఁగిపోవె ?
యనగ వెలయు సుల్పప్రాణ్యునాతి దేవ, సేవ యయ్యుడిపి విధినిగానుపింప
జనని నీసాయమునఁగా దెబయముసురల, క బై లేమికుమారునక గు నెయంటి
మ. నుదుటం గుంతుముబొట్టు వహ్నియనఁ గన్పొమ్మలె రదుద్భూతభూ
మదశంబోయన నీశ్వరత్వమును ప్రేమస్మృతిమునం బాపునం
పద రామీశ్వరవిధి వర్ధనమ రామజోరామనాథేశుకా
త దయాస్వాంతను జూచి తల్లి ! హిమవంతం బేడ నీసేతువే
డ దిగంతంబునఁ బడచావవన వేడ్క న్నచ్చవయం బొమ్మనె.

సీ. బుగ్గఁగోటుకచుక్కబొట్టని కొండఁజు, గస్తూరికాంతిలక మని కొండ
అగ్నిసంకుంతలం బగునని కొండఁజు గంబోయియంచును గొండ జుక్కి
తావకలంచుఁ గొండఁజు గనుబొమలని కొండఁజు, ముఖచంద్ర కందుగాఁగ
నర్చింపఁదగి పెండ్లిపడుచు వేషముతో ననంతశయనపట్టనాంతికమున
నర్ధితరపీఠిగల కన్యాకుమారి, గాంచి గౌతమశాసంబుఁ గడచుటేడ ?
నీశ్వరుడు వచ్చుటేడ నీవింకచైనఁ, దల్లి ! యూరికిబొమ్మన్న నొల్లదయ్యె.

సీ. పలిదిగంటయఁ దనుభావమించుక లేక యాత్మయచ్చేదుప్రి యుం దంచు నన్ని
విధవిధిక్షాంతనవ్వుక్రి గలగక యర్ధమిచ్చేదు ప్రి యుం దంచు నన్ని
పురుషుండు బూడి దెలుస్తన్న యనబోక మైశ్వర్యమిడు ప్రి యుం దంచునన్ని
భర్త యవ్వలమున్లుపాఁ దని తలఁపక హాసగూర్చేదుప్రి యుం దంచునన్ని
కొలుచు నాజంబునాథేశుకొప్పు జంబు, కేశ్వరమువిధిని నఖలాండేశ్వరయ్య
గాంచియోతల్లియవ్వలముంచుమగని, యింట నెట్లుంటివననేగు మేగుమనియె.

శ్రీ. దివ్యకావేనదీతరంగానిలశీతలంబునఁ జిచ్చుచెట్ట లేక
 ప్రలేయగిర్యాషధీలతామణివలయుములచే నర్పభయము లేక
 ఘనతరసింహవాహనసముద్ధతిజేసి కరిచర్మవసనవిడ్వరము లేక
 నిర్మలామృతచాననిరతరక్షణమున నాతతదుర్విషభీతి లేక
 యీశుసేవించు మాతృభూతేశుకూర్మి, పత్నిని సుగంధికుంతలాంబుగనితల్లి!
 మగనిజేసితి మంత్ర సానిగ నను నెటు, పంతో యని పోతిఁ దిరిచినాపల్లివీధి.

చ. మొగమున మంగళాంకము సముజ్జ్వలసౌష్ఠవమీన వెల్లు భ
 ద్రగుఁ డయియొప్పు దేవసటరాజవధూమణి దేవతామణి
 దగు శివకామసుందరిఁ జిదంబరవీధిని గాంచి నేడు నీ
 మగఁ డిట నాడువాఁడయిన మాతరొ ! నీవును నాడుదానవే
 యగుదువుగాదె యంచుఁ బరిహాసముఁ జేసిన నవ్వి పొప్పునె.

శ్రీ. షీతిని బురాణదంపతు లన్న పేరున్న నార్యయైయుండె నేయతివ సతము
 లర్థహీనగృహిణి యైయున్నను నవర్ణ యనియెన్నఁబడియె నేవనిత సతము
 మందాకినికీదాను ముందరిదైయున్న గౌరినాఁజాలు నేగరిత సతము
 చండీసమాఖ్యఁ బ్రచండురాలయ్య శాంకరినా నెనంగు నేకలికి సతము
 సట్టిదైన యపీతకుచాంబ నంబ, నల్ల*యరుణయ్యసతి నరుణాచలంపు
 వీధిఁగని తల్లి! చాలీవు బిడ్డలకును, మగనిచాలఁ దక్కుదురే నినుఁగులన నగె.

శ్రీ. చక్కెరమీఁగడల్ మెక్కుట మస్మణమై యొప్పుపల్క-ప్పపై నూహగలిగి
 కమలానినాసయోగ్యు బయి వెడఁదయై యలరువక్షంబుపై నాసగలిగి
 బంధురోలూఖలబద్ధప్రసిద్ధమా నవలగ్నమున మహామాతృనము గలిగి
 వల్లవీజనకరపల్లవసేవ్యమై వెలయుపాదములపై వేడ్క గలిగి
 కూర్మిమన్నారుగుడివీధి! గోపబాలుఁ, దగవరించిన చెంగమ్మతల్లిఁ గాంచి,
 అమ్మ! మీకసకవనమ్మునుఁడుఁ గనవు, పసిఁడిగాఁబోలుమేయు నేవతంపులంటి

* అరుణయ్య = అరుణాచల శివయ్యఁడు.

! గోపబాలుఁడు = రాజగోపాలస్వామి.

గ్రంథస్వీకారము.

1. ౧. ఒథెల్లో:—వెనీసునగరపుమూరు ; ౨. హ్యంలెట్ - డెన్నార్డుకుమారరాజు. ఈ గ్రంథములు పాశ్చాత్యనాటకచక్రవర్తి యగుషేక్స్పియరుయొక్క విషాదాంతనాటకములలో నగ్రగణ్యము లగుహ్యంలెట్, ఒథెల్లోయనువాని కాంధభాషాంతరీకరణములు. ఇందలిశైలి నూతనకల్పనలతో నింపుగను వింతగను నున్నది. గ్రంథకర్తకు గలభావోద్దేకముచే నొక్కొక్కచో నపూర్వపదప్రయోగ మొనర్పబడినది. వలయువారు గ్రంథకర్తయొక్క గాకినాడలో జాయింటుసబురిజిస్ట్రారునగు మహారాజశ్రీ గోగులపాటి వీరేశలింగముపంతులు బి. ఏ. గారికి వ్రాయవలయును.

2. సరోజిని లేక కన్నీరుకత:—ఈగ్రంథము పార్వతీపురవాస్తవ్యులగు మహారాజశ్రీ అనంతపంతుల వెంకటేశ్వర్లుపంతులు బి.యే., బి.యల్. గారిచే రచియింపబడినది. పద్యకావ్యము. శైలి నాతికతినమై యుచితపాకమున నలరారుచున్నది. పాశ్చాత్యకథానిర్మాణచాతురి ననుసరించి కథ కూర్పబడియున్నది. శైలికై రెండుపద్యములు—

ఉ. అంబుజమిత్రుఁ డీడెఁ జరమాద్రిని ; జీకటిరాకఁతెల్పు నట్లుంబుదపాళి నింగి నడయాడె ; సుగంధమరుత్తిశోరముల్ సంబరమొప్ప నాడె ; ద్విజసంతతి బంతులుదీర్చి వేడ్కమై యంబర మంటి పాడె ; బశులార్చుచు దూడలఁగూడె బాలిడన్.

గీ. ప్రాణమిత్రునిపై పొలయల్కనూని
సుఖక రాశ్లేషదూరయా సుదతివోలెఁ
దూర్పుదిక్కున రవి తోఁపఁ దొలఁగి యవత
దిశకు నటువో నిపుడు దూర్పు దిరిగెఁ జాయు.

గ్రంథమున సచ్చటచట, కండ్లకు, తనెత్తుపసిండి మొదలగు లక్షణవిశిష్ట యోగములు గలవు. వెల రు 1-0-0 పార్వతీపురమున గ్రంథకర్తగారి యొద్ద దొరుకును. దీనిని ఇంటరుమీడియేటు పరీక్షకు నియమించిరి.

3. ప్రతాపసింహ:—గ్రంథకర్త మ॥ కోటమర్తి చినరఘుపతిరావు గారు, కాకినాడ. పేస్సీయరుచే రచియింపబడిన హ్యంలెట్ నాటకము ననుసరించి రచింపబడిన విషాదాంతనాటకము. హ్యంలెట్ నాటకమునందలి

చాత్రముల నామములు తెనుగుభాష కనుకూలముగ మార్పబడినవి. కథా భాగమునందును గొలఁదిమార్పులు గానవచ్చుచున్నవి. వెల రు 1-4-0. గ్రంథకర్త గారియొద్ద దొరకును.

4. స్త్రీపురుషరహస్యములు :— (Some problems of Sex) ఈ గ్రంథము విశాఖపట్టణమున రోగవ్యాప్తి ఖండనసంఘమువారిచే బ్రచురింపబడినది. ఎల్లిను, మేటీస్టాపుస్, కార్నెంటరు మొదలగుపాశ్చాత్యుల గ్రంథములనుసరించి గర్భనివారణసూత్రములు, వానిధర్మాధర్మవిచారణయు నొనరింపబడినవి. వెల 8 అణాలు.

5. మణిభూషణము :— (రెండుభాగములు) ఇందలిపద్యములు మహారాజశ్రీ టేకుమళ్ల రాజగోపాలరావు బి. ఏ. గారిచే బోతనామాత్యుని భాగవతమునుండి సంగ్రహింపబడినవి. గజేంద్ర మోక్షణము, రుక్మిణీకల్యాణము, ప్రహ్లాదచరిత్రము, వామనచరిత్రము కుచేలోపాఖ్యానము మొదలగునవిగలవు.

✓ 6. పిల్లలపద్యములు :— పిల్లలచే దలచుగ నాటలాడుకొనునపుడు పాడబడు 'కాట్లాగజ్జా' 'చందమామరావే' మొదలగుపాట లీచిన్ని పోతమున సమకూర్పబడినవి.

వెల 2 అణాలు. టేకుమళ్ల రాజగోపాలరావుగారు సంగ్రహించి ప్రచురించిరి.

7. చారుచర్య :— మహాకవి శ్రీ మేంద్రునిచే విరచింపబడిన గ్రంథము షాంధ్ర తాత్పర్యముగఁ బ్రకటింపబడినది. మూలమునఁ గలపురాణేతిహాసకథాభాగములు సూక్ష్మముగ సూచింపబడినవి. వెల 3 అణాలు. వలయుచో కాకినాడపురవాసులు మ. శ్రీ. గోవిందరాజుల హరిశ్చంద్ర రావుగారికి న్రాయవలయును.

8. దృష్టాంతశతకము :— ఇది కుసుమదేవవిరచితము. మ॥ గోవిందరాజుల హరిశ్చంద్ర రావుగారి యాంధ్ర తాత్పర్యము గలదు. వెల 3 అణాలు.

9. ఉపదేశశతకము :— 'పండితుల వేడుకనిమిత్తమును' మూఢమతులకు మహిళాపకారార్థముగను' గుమానికవి రచించిన యుపదేశశతకము. వీనిలో గోవిందరాజుల హరిశ్చంద్ర రావుగారు రచించిన యాంధ్ర తాత్పర్యము గలదు వెల 2 అణాలు.

10. భట్టివిక్రమార్కుని కథలు :— (రెండుభాగములు) ఇందు జక్కవవిజ్ఞమార్కుచరిత్రము, ద్వైత శతానుభంజికల కథలు, బేతాళపంచమిత

తి, కథాపరిత్యాగరము మొదలగు గ్రంథములనుండి కైకొనబడి విక్రమార్కునిచరితము జననమాదిగ శాలివాహనునిచే జంపబడుటవలనకు వర్ణింపబడినది. గ్రంథకర్త మద్దూరి శ్రీరామమూర్తిగారు, కాకినాడ వెల రు 1-8-0.

11. సాముద్రికశాస్త్రము :—పండితారాధ్య శరభయకవిప్రగీతం బయినసాముద్రికభూషణమునందు, ప్రథమాశ్వాసమును నందుకు మద్దూరిశ్రీరామమూర్తిగారి యాంధ్రతాత్పర్యమును గలవు. పరిషత్తుస్తకభాండాగారము నందలి తాళపత్రపత్రులనుసరించి ముద్రింపబడినది. మిగిలిన గ్రంథభాగము కానవచ్చుటలేదు. వ్యాసుపురాధీశుఁ డగునాగేశ్వరుని కంఠతమియఁబడినది. 123 పద్యములు మాత్రము కలవు. వెల 6 అణాలు, వలయువారు కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అందుకో, వారికి రాజమండ్రి న్రాయవలయును.

12. శివయోగసారము :—గణపతిదేవకృతము, ప్రథమసంపుటము. శైవప్రచారిణిగ్రంథమాల యందలి పదునాల్గవకుసుమము— ఇందు శివయోగసారోత్తరభాగము నందలి ప్రథమాశ్వాసమును విద్వాన్ముదిగొండ వీరేశలింగశాస్త్రిగారిచే రచియింపబడిన యాంధ్రతాత్పర్యమును బ్రచురింపబడినవి.

వెల చందాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-4-0, వలయువారు శైవప్రచారిణికార్యాలయము వరంగల్ అని న్రాయవలయును.

13. విజయచాలీయము :—(ననేమిరా) కాకినాడవాస్తవ్యులగు మ॥ త్యాడీ పేకటశాస్త్రిగారిచే రచియింపబడిన యయిదంకముల వాటకము. ఇందలికథ జక్కనకవిప్రగీత మైనవిక్రమార్కుచరితమునుండి కైకొనబడినది. వెల రు 1-0-0 గ్రంథకర్తగారికి న్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

14. సర్వలక్షణపారసంగ్రహము :—చిత్తూరు గవర్నమెంటు జిల్లా స్కూలునం దాంధ్రపండితులగు కే. శ్రేష్టులూరు కుప్పనయ్యంగారిచే రచియింపబడిన వ్యాకరణము. గ్రంథకర్తగారి జీవితమును పంగ్రహముగఁ దెల్పుచు వారిశిష్యులగు శ్రీయుత కట్టమంచిరామలింగారెడ్డిగారు పీఠికనున్రాసియున్నారు. కేవలవ్యాకరణభాగములే గాక కావ్యాలంకారలక్షణములు గూడ సరసభూచాలీయము ననుసరించి యిందుఁ జేర్పబడియున్నవి. గ్రంథమంతయు వివరణములేక సూక్తప్రాయముగ నుండుటచే బాలురకుఁ గడుఁగతివముగాఁగూడ నని

తోచుచున్నది. అచ్చటచట 'పోతివా' చేరితే యిత్యాది గ్రామ్యపదప్రయోగ మొనర్పబడినది.

వెల 4 అణాలు. వలయువారు మేకటరామ్ అండుకో, యేలూరు అని వ్రాయవలయును.

15. గోవర్ధనోద్ధారణము :—ఇయ్యది ఉయ్యూరు జమీందారులగు శ్రీ రాజా వేంకటాద్రిస్వామిరాయవీరచిత మగు మూడంకముల నాటకము. గ్రంథకర్త పూర్వరంగమునఁ దెల్పినటులు—

చెలువంపు వెలయాలి చెలిమియుఁబోలె,

క్షణభంగురం బీవసంతకోభనము

కలకాలమొకరీతి నిలువంగఁబోదు

సత్యంబు చెప్పెద సర్వరక్షకుని

సత్కిర్తనంబె శాశ్వతసుఖావహము.

అను నూహయే శ్రీకృష్ణలీలల రూపకముగ రచించుటకుఁ గారణమైనది. శ్రేలి మృదుమధురమై సలక్షణమై యున్నది.

వలయువారు గ్రంథకర్త గారికి వ్రాయవలయును.

పత్రికాస్వీకారము.

అభ్యుదయ- ఇది రాజమహేంద్రవరమున మ॥ జొన్నలగడ్డ వేంకటరాధాకృష్ణయ్యగారిచే బ్రకటింపబడు మాసపత్రిక. ఇందు 'గూఢమారినొత్తరికం' 'మాంచాల' 'ప్రేమ' యను కథలు గలవు. వ్యాసములలోఁ గొన్ని గ్రామ్యభాషలోను గొన్ని గ్రాంథికభాషలోను విలసిల్లుచున్నవి.

సంవత్సరమునకుఁ జందా రు 2-0-0, వలయువారు మేనేజరు, అభ్యుదయ, రాజమహేంద్రవరము, అని వ్రాయవలయును.